

Lapset ja rekisteröity parisuhde

**Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä
erityiskysymyksiä selvittäneen
toimikunnan mietintö**

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 2.9.2003	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittävä toimikunta Puheenjohtaja: Martti Lähteinen Sihteeri: Irma Pahlman		Julkaisun laji Julkaisu	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 17.04.2002	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö.			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 17.04.2002 toimikaudeksi 18.4.2002-30.06.2003 työryhmän selvittämään rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä. Työryhmän tavoitteena oli selvittää sosiaalisia ja oikeudellisia ongelmakysymyksiä, jotka liittyvät rekisteröidyssä parisuhteessa elävien parikumppaneiden perheessä elävien lasten asemaan sekä saada aikaan ehdotukset mahdollisesti tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi. Erityisenä kysymyksenä toimikunnan tuli selvittää, tulisiko säätää mahdollisuudesta perheen sisäiseen lapseksi-ottamiseen rekisteröidyssä parisuhteessa. Työnsä pohjaksi toimikunta selvitti, millainen on rekisteröidyssä parisuhteessa elävien parikumppaneiden lasten asema nykyllä lainsäädännössä, kokosi tutkimustietoa lasten asemasta näissä perheissä, selvitti, mitä kosketuskohtia ihmis- ja perusoikeuksilla on näiden lasten asemaan sekä kartoitti oikeuskehitystä eräissä muissa Euroopan maissa. Luvussa "Nykytilanteen arviointi" on ensin pohdittu vanhemmuuden muuttuvaa luonnetta sekä elävän elämän että oikeudellisesta näkökulmasta. Sen jälkeen luvussa on "Käytännön kysymyksiä" -otsikon alla arvioitu nykytilannetta erityisesti niiden kysymysten kohdalla, joista toimikunta on tehnyt ehdotuksensa, ja esitetty myös perusteluja muutosehdotuksille. Toimikunnan keskeisin ehdotus koskee perheiden sisäisen adoption mahdollistamista rekisteröidyssä parisuhteissa, jonka toteuduttua rekisteröity puoliso voisi ottaa lapsekseen puolisonsa lapsen sellaisin oikeusvaikutuksin, että lasta on pidettävä rekisteröityjen puolisoitten yhteisenä. Tämän ehdotuksen toteuttaminen ratkaisisi useimmat rekisteröidyssä parisuhteessa elävien vanhempien lasten nykytilanteessa olevat ongelmat. Lisäksi toimikunta ehdottaa, että rekisteröidyille pareille annettaisiin mahdollisuus yhteisen ottopolun ottamiseen silloin, kun kysymys on rekisteröidyn parin lähipiiriin kuuluvasta lapsesta, jonka elämänpuitteet joudutaan järjestämään uudelleen esimerkiksi vanhempien kuoleman johdosta. Edelleen toimikunta ehdottaa, että ottopolun ohjeistusta uusittaessa tulisi huomioida toimikunnan ehdotusten toteutumisen myötä syntyvät uudet tilanteet sekä että lapsen edun niin vaatiessa voitaisiin vahvistaa tapaamisoikeus lapsen ja hänen vanhempansa rekisteröidyn puolison välille erotilanteessa. Vielä toimikunta ehdottaa, että perhevapaita ja niiden ajalta maksettavia sairausvakuutuslain mukaisia etuuksia koskevaa lainsäädäntöä tulisi tarkistaa siten, että rekisteröidyssä parisuhteessa elävät perheet olisivat samassa asemassa kuin avio- tai avoliitossa asuvat perheet. Toteutuessaan ehdotetut muutokset ovat yksittäisen lapsen kannalta merkittäviä. Sen sijaan niiden vaikutukset valtiontalouteen olisivat hyvin vähäiset, koska menolisäykset koskisivat vain muutamia kymmeniä lapsia ja vastaavasti syntyisi säästöjä muun muassa elatustukien maksun lakkauttamisen kautta.			
Avainsanat: (asiasanat) Rekisteröidyt parit, samaa sukupuolta olevat, lapset, adoptio, tapaamisoikeus, perhelainsäädäntö			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:10		ISSN 1236-2050	ISBN 952-00-1390-3
Kokonaissivumäärä 49	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti, PL 536, 33101 Tampere, puh (03) 260 8158 ja (03) 260 8535, fax (03) 260 8150, sähköposti:julkaisumyynti@stm.vn.fi		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet		Utgivningsdatum 2.9.2003	
Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Kommissionen med uppgift att utreda specialfrågor i anslutning till registrerade partnerskap Ordförande: Martti Lähteinen Sekreterare: Irma Pahlman		Typ av publikation Publikation	
		Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet 17.4.2002	
Publikation (även den finska titeln) Barnen i registrerade parförhållanden			
Publikationens delar			
Referat Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte 17.4.2002 en kommission med uppgift att utreda specialfrågor i anslutning till registrerade partnerskap för tiden 18.4.2002-30.6.2003. Kommissionen hade som mål att utreda problematiska sociala och rättsliga frågor i anslutning barnens ställning i registrerade parförhållanden och att lägga fram förslag till eventuella nödvändiga ändringar av lagstiftningen. Som en särskild fråga skulle kommissionen utreda om det borde föreskrivas om möjligheten till adoption inom familjen i ett registrerat partnerskap. Som grund för sitt arbete utredde kommissionen vilken ställning barn till personer som lever i registrerat partnerskap har enligt den gällande lagstiftningen. Kommissionen samlade också forskningsresultat om barnens ställning i dessa familjer, utredde vilka beröringspunkter de mänskliga och grundläggande rättigheterna har med ställningen för dessa barn samt kartlade rättsutvecklingen i vissa andra europeiska länder. I kapitlet om bedömning av nuläget dryftas först föräldraskapets ändrade karaktär både ur det levande livets och ur det rättsliga perspektivet. I kapitlet bedöms också den nuvarande situationen särskilt beträffande de frågor som kommissionens förslag gäller, förslagen till ändringar motiveras också. Kommissionens viktigaste förslag gäller möjligheten till adoption inom familjen i ett registrerat partnerskap. Enligt förslaget kan en part i ett registrerat partnerskap adoptera den andra partens barn med sådan verkan att barnet anses vara de registrerade parternas gemensamma barn. En genomföring av förslaget skulle lösa de flesta av de nuvarande problemen i anslutning till situationen för barn till personer som lever i ett registrerat parförhållande. Kommissionen föreslår också att registrerade par ges möjlighet att gemensamt adoptera barn då det är fråga om ett barn som hör till det registrerade parets närmaste krets och vars liv måste ordnas om t.ex. på grund av föräldrarnas död. Kommissionen föreslår dessutom att man i samband med en revidering av anvisningarna om adoptionsrådgivning beaktar de nya situationer som uppstår i och med en genomföring av kommissionens förslag samt en möjlighet att fastställa umgängesrätt mellan barnet och föräldrarnas registrerade partner efter en upplösning av det registrerade partnerskapet, om barnets bästa så kräver. Kommissionen föreslår vidare att lagstiftningen angående föräldraledigheter och förmåner som med stöd av sjukförsäkringslagen betalas under dem justeras så att situationen för familjer där parterna lever i ett registrerat parförhållande är densamma som vid äktenskap eller samboförhållande. En genomföring av de föreslagna ändringarna har stor betydelse för det enskilda barnet. Däremot är deras verkningar på statsekonomi mycket små, eftersom de ökade utgifterna endast gäller några tiotal barn, dessutom uppstår det på motsvarande sätt inbesparingar bl.a. genom att betalningen av underhållsstöd skulle upphöra.			
Nyckelord Registrerat partnerskap, personer av samma kön, barn, adoption, umgängesrätt, familjelagstiftning			
Övriga uppgifter www.stm.fi			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets publikationen 2003:10		ISSN 1236-2050	ISBN 952-00-1390-3
Sidoantal 49	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning PB 536, 33101 Tammerfors, tfn (03) 260 8158 och (03) 260 8535, fax (03) 260 8150, e-post: julkaisumyynti@stm.vn.fi		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 2 September 2003	
Authors Committee on special issues related to registered relationships Chairman: Martti Lahteinen Secretary: Irma Pahlman		Type of publication Committee Report	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 17 April 2002	
Title of publication Children in registered relationships			
Parts of publication			
Summary <p>The Ministry of Social Affairs and Health set up on 17 April 2002 a Committee (for the term 18 April 2002 to 30 June 2003) to discuss special issues related to registered relationships. The aim was to investigate social and legal problems related to the status of children in families of registered couples, as well as to put forward proposals for law amendments that are possibly needed. A special question to be deliberated was if provisions should be issued to enable inter-family adoption in registered relationships.</p> <p>The Committee studied first the status of children of partners in a registered relationship under the present legislation, gathered research data on the status of children in these families, studied the status of these children from the point of view of human and fundamental rights, as well as surveyed judicial developments in this area in some other countries. In the chapter "Evaluation of the present situation" the Committee first discusses the changing nature of parenthood from both the real life and legal point of view. After that, the present situation is discussed under the heading "Practical questions", in particular in regard to issues in which the Committee has put forward proposals for amendments, giving also grounds for them.</p> <p>The most important proposal of the Committee is giving the right to inter-family adoption in registered relationships. Accordingly, a registered spouse could adopt a child of his or her spouse with such legal consequences that the child is considered a common child of the registered couple. The implementation of this proposal would solve most problems in the present status of children of parents in a registered relationship. Furthermore, the Committee proposes that registered couples should be entitled to adopt a child in common in such cases when it is question of a child in the couple's immediate circle of relatives or friends whose life has to be rearranged e.g. because of the death of the child's parents.</p> <p>The Committee also proposes that when revising the instructions for adoption counselling, the new situations emerging with the implementation of the Committee's proposals should be taken into account. Also, if the best interests of the child so require, meeting rights between the child and his or her parent's registered spouse should be officially determined in case the couple is separated.</p> <p>The Committee further proposes revision of the legislation on parental leaves and benefits under the Health Insurance Act to the effect that families of registered couples will be in the same position as those of married or cohabiting couples.</p> <p>If implemented, the proposed changes will be significant for the children concerned. On the other hand, their impact on public economy will be very insignificant, since the increased expenditure would concern only some tens of children and, correspondingly, savings would be achieved in the form of ceased payments of maintenance allowance for these children.</p>			
Key words Registered couples, persons of the same sex, children, adoption, meeting rights, family legislation			
Other information www.stm.fi			
Title and number of series Committee Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2003:10		ISSN 1236-2050	ISBN 952-00-1390-3
Number of pages 49	Language Finnish	Price	Publicity Public
Distributor/Orders Ministry of Social Affairs and Health, Publications sale, P.O.B. 536, FIN-33101 Tampere, Finland, tel. +358 3 260 8535 and +358 3 260 8158, fax. 358 3 260 8150, e-mail julkaisumyynti@stm.vn.fi		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	15
2. LAINSÄÄDÄNNÖN NYKYTILA	16
2.1. Aluksi	16
2.2. Varsinainen perhelainsäädäntö	16
2.2.1. Isyys ja äitiys	16
2.2.2. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus	17
2.2.3. Lapsen elatus	18
2.2.4. Edunvalvonta.....	18
2.2.5. Nimi	18
2.2.6. Lapseksiottaminen	19
2.2.7. Perimys.....	19
2.3. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työelämän lainsäädäntö.....	19
2.3.1. Terveystuolto	19
2.3.2. Sosiaalihuolto.....	20
2.3.3. Perhevapaat ja vanhempainpäivärahat.....	20
2.4. Etuudet ja maksut.....	21
2.4.1. Lapsilisä	21
2.4.2. Kotihoidon tuki	21
2.4.3. Työttömyysturvaan liittyvät etuudet.....	22
2.4.4. Asiakasmaksut.....	22
2.4.5. Lapsikorotus.....	23
2.4.6. Perhe-eläke	23
2.4.7. Tapaturmavakuutus	23
2.4.8. Liikennevakuutus.....	23
2.4.9. Toimeentulotuki	24
2.4.10. Sotilasavustus	24
3. LAPSET SAMAA SUKUPUOLTA OLEVIA PERHEISSÄ	24
3.1. Johdanto.....	24
3.2. Tutkimuksista.....	25
3.3. Vanhemmuus.....	25
3.4. Lapsen kehitys.....	27
3.4.1. Seksuaalinen kehitys	27
3.4.2. Lasten sosiaalinen kehitys	29
3.4.3. Lasten tunne-elämä ja käyttäytyminen	30
3.4.4. Isän puuttuminen lesboperheestä.....	31
3.4.5. Tutkimukset homoseksuaaleista isistä	32
3.5. Pohdintaa	33
4. IHMIS- JA PERUSOIKEUDET	36
4.1. Ihmisoikeudet	36
4.2. Perusoikeudet	37
5. OIKEUSKEHITYS ERÄISSÄ MUISSA EUROOPAN MAISSA	38
5.1. Tanska.....	38
5.2. Islanti.....	39

5.3. Norja.....	39
5.4. Ruotsi	39
5.5. Alankomaat	39
5.6. Eräät muut maat	40
5.7. Rekisteröidyn parin suorittaman lapseksiottamisen tunnustaminen Suomessa.....	40
6. NYKYTILANTEEN ARVIOINTI	40
6.1. Vanhemmuuden käsite	40
6.2. Käytännön kysymyksiä	42
6.2.1. Lapseksiottaminen	42
6.2.2. Lapsen tapaamisoikeus.....	43
6.2.3. Perhevapaat	44
7. EHDOTUKSET	45
7.1. Lapseksiottaminen	45
7.1.1. Perheen sisäinen lapseksiottaminen	45
7.1.2. Muu lapseksiottaminen	45
7.2. Tapaamisoikeus.....	45
7.3. Ohjeistus	46
7.4. Perhevapaat.....	46
8. EHDOTUSTEN VAIKUTUKSET	46

1. JOHDANTO

1700-luvulla siirtyminen sääty-yhteiskunnasta moderniin yhteiskuntaan merkitsi muutoksia myös perhekäsityksessä. Perhe ei enää varmistanut yksilön sosiaalista statusta, vaan sen sijaan perhe erikoistui ainoaan tehtäväänsä eli kompensoimaan ulkomaailman muuttuvia suhteita aviopuolisoiden ja lasten välisellä intiimisuudella. Perhe ei enää käsittänyt useampia sukupolvia, vaan kukin sukupolvi perusti oman perheen. Sen tuloksena syntyi niin kutsuttu pienperhe. 1700-luvulla tapahtui myös lapsen asemassa muutos. Lapsia ei pidetty enää pieninä aikuisina. Samalla alkoi kehittyä lapsen parasta ajatteleva pedagogiikka ja syntyi lapsille tarkoitettua kirjallisuutta. (Schwanitz, 2003, s. 420-424)

Suomalaiset perheet kuuluvat historiallisesti eurooppalaiseen perhemuotoon. Länsimainen eurooppalainen ydinperhe on isän, äidin ja heidän lastensa muodostama yksikkö. Suomalaisessa perheessä on säilynyt länsimainen perusrakenne ja -hahmo, mutta samalla 1900-luvulla suomalaisessa perheessä on tapahtunut monia muutoksia. Ihmisten parisuhteen luonne ja perherakenne ovat muuttuneet. Molemmat vanhemmat käyvät työssä kodin ulkopuolella, ja monet ovat joutuneet muuttamaan asuinpaikkakuntaa.

Yleisin perhetyyppi on edelleen ydinperhe, johon kuuluvat eri sukupuolta olevat vanhemmat ja heidän kanssaan asuvat lapset. Monet perheet poikkeavat tästä tyylistä, mutta ydinperheestä johdetut periaatteet pitkälti ohjaavat edelleen sitä, mitä perheellä tarkoitetaan arkipuheessa ja lainsäädännössä. Perheeseen liitettäviä ominaisuuksia ovat muun muassa keskinäiset hoivasuhteet ja erityisesti lasten kasvatus ja elättäminen sekä yhteistalous ja yhteinen koti. Samalla kun perheet ymmärretään sosiaalisiksi ihmissuhteiksi, on mahdollista ymmärtää monet toisistaan poikkeavat yhteiselämän muodot perheeksi. Lainsäädännön kehitys noudattelee ihmisten perhekäyttäytymisessä tapahtuneita muutoksia. Tämä ei ole vain Suomessa tapahtunut kehitys, vaan perhemuotojen vaihtelevuus on kansainvälinen muutos, johon lainsäädäntö on reagoinut useissa Euroopan maissa. (KM 1992:12)

Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- tai avopuolisot, joilla ei ole lapsia. Perheen käsitettä ei ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Lainsäädännön kautta määrittely on vaikeaa, sillä oikeudellisesti merkityksellistä voi olla esimerkiksi biologinen polveutuminen, henkilöiden välinen oikeussuhde tai sosiaalinen läheisyys. Perhe voidaan määritellä aina erikseen yksittäistapauksessa riippuen siitä, mitä funktiota pidetään tärkeänä. Esimerkiksi määriteltäessä perheelle tulevia sosiaalisia etuuksia ja maksuja pääsääntöisesti perheenä pidetään tosiasiallista kotitaloutta.

Perheen voi muodostaa yhden tai useamman ihmisen talous tai useamman sukupolven ja sisaruk- sen yhteistalous. Perheen muodostaa myös muu kuin heteroseksuaalinen pari tai pari lapsineen. Perhe voi olla siten muuttuva sekä monenmuotoinen ja -kokoinen. Tutkijat ovatkin kuvanneet perhe-elämää prosessina. (Jaakkola ja Säntti, 2000, s. 66)

Perhe on ennen kaikkea sosiaalinen toimintaverkosto, jonka ihmissuhteet ovat emotionaalisesti ladattuja. Perherakenteen muutokset näkyvät tilastoista. Aikaisemmin siviilisäädystä kertoi perheestä, mutta tällä hetkellä siviilisäädystä ei voi päätellä paljon mitään. Yleisin perhetyyppi on edelleen aviopari, jonka luona asuu jonkin ikäisiä lapsia. Tällaisia perheitä oli vuonna 2001 35,7 prosenttia kaikista perheistä. Avoparit, joilla ei ollut lapsia, on voimakkaasti lisääntynyt perhetyyppi. Heidän osuutensa kaikista perheistä oli 11,8 prosenttia vuonna 2001. Avopareja, joilla on lapsia,

oli samaan aikaan 7,5 prosenttia. Heidän osuutensa on myös vahvassa kasvussa. Isä ja lapsia-perheitä on verrattain vähän. Niitä on vain 2,4 prosenttia.

Kaikista perheistä yleisin lapsiperhetyyppi oli vuonna 2001 edelleen avioparin perhe. Aviopari on huoltajana 64,3 prosentissa lapsiperheistä. Eniten kasvava lapsiperhetyyppi on avoparien lapsiperhe. Vuonna 2001 heitä oli 16,1 prosenttia lapsiperheistä. Yksinhuoltajaperheitä oli 19,6 prosenttia lapsiperheistä.

Laki rekisteröidyistä parisuhteista tuli voimaan 1.3.2002. Vuoden 2002 loppuun mennessä rekisteröintejä oli yhteensä 456, joista 207 naisparia ja 249 miesparia. Nuorimmat henkilöt, jotka olivat rekisteröineet parisuhteensa, olivat 18-vuotiaita ja vanhimmat yli 80-vuotiaita. Miesten keskiikä rekisteröintihetkellä oli 43,6 vuotta ja naisten 40,4 vuotta. Rekisteröidyn parisuhteen solmi-neista 27 miestä ja 66 naista oli ollut aikaisemmin naimisissa. Parisuhteensa rekisteröineistä asui Helsingissä 42 prosenttia ja pääkaupunkiseudulla 54 prosenttia eli yhteensä 467 henkeä.

Alaikäisiä lapsia asui 32 perheessä, yhteensä 49 lasta. Yhtä lukuun ottamatta parit, joiden luona asui lapsia, olivat naispareja. Yksilapsisia perheistä oli 19, yhdeksässä perheessä oli kaksi lasta ja neljässä kolme lasta. Viidessä perheessä oli kummankin puolison lapsia. Kaiken kaikkiaan 21 parisuhteensa rekisteröineellä miehellä ja 67 naisella oli omia biologisia lapsia. Yhteensä näitä lapsia oli 144. Myös sellaisilla pareilla, jotka eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan, on lapsia, mutta heitä ei erikseen tilastoida.

Mietinnössä käytetään käsitettä rekisteröity puoliso henkilöstä, joka on rekisteröinyt parisuhteen-sa rekisteröidyistä parisuhteista annetun lain mukaisesti.

Sosiaalisella vanhemmuudella tarkoitetaan mietinnössä vanhemmuutta, joka ei perustu biologi-seen isyyteen tai äitiyteen.

2. LAINSÄÄDÄNNÖN NYKYTILA

2.1. Aluksi

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millä tavoin nykyinen lainsäädäntö ottaa huomioon rekiste-röidyssä parisuhteessa elävien lapset. Tarkastelu koskee varsinaisen perhelainsäädännön ohella myös sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä sekä eräitä muita lakeja, joissa annetaan merki-tystä ihmisten läheisyydelle. Erityisesti pyrkimyksenä on selvittää, kohteleeke lainsäädäntö eri tavoin parisuhteen rekisteröintiin perustuvissa perheissä eläviä lapsia kuin avioliittoperheessä eläviä yhteisiä tai toisen puolison lapsia.

2.2. Varsinainen perhelainsäädäntö

2.2.1. Isyys ja äitiys

Sillä, että lapsi elää rekisteröidyn parin perheessä tai syntyy sen aikana, ei ole merkitystä isyyden eikä äitiyden määräytymisen kannalta. Lapsen synnyttäjä on siten lapsen äiti. Lapsen ja äidin

rekisteröidyn puolison välille ei muodostu sukulaisuussuhdetta, vaikka lapsi syntyisi rekisteröityyn parisuhteeseen.

Isyyden määräytyminen riippuu parisuhteen olemassaolosta ja laadusta. Jos lapsi syntyy avioliiton aikana, isyys todetaan ilman tutkintaa suoraan avioliiton perusteella (isyysoletus). Jos aviomies ei ole lapsen biologinen isä, isyys on myöhemmin kumottavissa aviomiehen, äidin tai lapsen kanteesta. Muissa tapauksissa lapsen isyys on vahvistettava erikseen.

Se, että äiti solmii rekisteröidyn parisuhteen, ei vaikuta aiemmin vahvistettuun isyyteen. Parisuhteen rekisteröinti ei myöskään vaikuta mahdollisuuteen vahvistaa isyys. Isyyden vahvistaminen on mahdollista riippumatta siitä, onko lapsi syntynyt parisuhteen aikana vaiko ennen sitä. Äidin rekisteröidyllä puolisoilla ei ole puhevaltaa isyyden vahvistamista koskevassa asiassa.

Edellä sanottu merkitsee sitä, että rekisteröidyn parisuhteen aikana syntyneen lapsen asema on sama kuin avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen. Sääntely eroaa tässä suhteessa avioliitossa syntyneen lapsen asemasta. Jos lapsi on sitä vastoin syntynyt ennen parisuhteen rekisteröintiä, vanhemmuuden määräytymisessä ei ole eroja ennen puolisoitten avioliittoa syntyneeseen toisen puolison lapseen verrattuna.

Voimassa olevassa isyyslaissa ei ole otettu huomioon tapauksia, jossa lapsi syntyy hedelmöityshoidon tuloksena. Hedelmöityshoitoa koskeva lainsäädäntö puuttuu Suomesta, mutta hoito annetaan osalla klinikoista sekä yksin elävälle naiselle että naispareille.

2.2.2. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus

Avioliiton aikana syntyneen lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa riippumatta siitä, asuvatko he yhdessä vai erillään. Jos lapsen vanhemmat eivät ole avioliitossa keskenään lapsen syntyessä, äiti on lapsen huoltaja. Avioliiton purkauduttua eroan kautta lapsi voi jäädä vanhempiensa yhteishuoltoon tai myös yksin toisen vanhemman huoltoon.

Kun lapsi syntyy rekisteröidyn parisuhteen aikana, lapsen äiti on yksin lapsen huoltaja, mutta isyyden selvittämisen ja vahvistamisen jälkeen isä voi tulla lapsen huoltajaksi.

Lapsen synnyttyä ennen rekisteröityä parisuhdetta, hänen huoltajansa ovat hänen vanhempansa yhdessä tai toinen heistä.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) mahdollistaa sen, että tuomioistuimen päätöksellä lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhdessä, yksin toiselle vanhemmalle tai vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa. Syntymän perusteella muodostunutta tilannetta voidaan myöhemmin muuttaa.

Lainsäädäntö mahdollistaa siten jo tällä hetkellä sen, että lapsen vanhemman elämäkumppani, joka ei ole lapsen isä tai äiti, voi tulla tuomioistuimen päätöksellä lapsen huoltajaksi. Tuomioistuimen ottaa huomioon lapsen huoltoa ratkaistessaan lapsen edun ja laissa tarkemmin määritellyissä tilanteissa lapsen omat toivomukset.

Lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä muualla asuvaan vanhempaansa senkin jälkeen kun vanhempien avioliitto on purkautunut eron kautta. Lapsen vanhemmat voivat sopia asiasta tai tuomioistuin voi antaa asiasta päätöksen.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa lapselle tapaamisoikeuden vain vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Kun lapsi elää samaa sukupuolta olevien perheessä, saattaa lapselle syntyä läheinen suhde vanhempansa elämänkumppaniin. Tilanteessa, jossa aikuisten parisuhde päättyy, lapsella ei ole lakiin perustuvaa oikeutta tavata ja pitää yhteyttä muualla asuvaan vanhempansa entiseen elämänkumppaniin. Tapaamisoikeuden vahvistamisen mahdollisuuteen ei vaikuta se, onko pari rekisteröinyt parisuhteensa tai onko elämänkumppani määrätty lapsen oheishuoltajaksi.

2.2.3. Lapsen elatus

Lapsen elatuksesta (822/1970) annetun lain mukaan lapsen elatuksesta vastaavat hänen vanhempansa kykynsä mukaan siihen saakka kunnes lapsi täyttää 18 vuotta riippumatta siitä, asuuko lapsi vanhemman kanssa. Lapsen vanhemmat vastaavat lapsen koulutuksen aiheuttamista kustannuksista vielä 18 ikävuoden jälkeenkin, mikäli se katsotaan kohtuulliseksi. Vaikka lapsi asuu toisen vanhempansa kanssa samassa taloudessa vanhemman rekisteröidyn puolison kanssa, tämä ei muuta sitä, että lapsen vanhemmat vastaavat hänen elatuksestaan. Rekisteröity puoliso, joka ei ole lapsen juridinen vanhempi tai huoltaja, ei ole velvollinen osallistumaan lapsen elatukseen. Avioliittolain 46 §:ssä on kuitenkin säännös, jossa todetaan, että kummankin puolison tulee kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisoitten elatukseen. Säännös koskee myös rekisteröityä parisuhdetta. Rekisteröidyn puolison vastuu saattaa mainitun säännöksen nojalla laajentua koskemaan myös toisen puolison lapsia, jotka asuvat heidän kanssaan samassa taloudessa.

2.2.4. Edunvalvonta

Holhustoimesta annetun lain (442/1999) mukaan vajaavaltaisia ovat alle 18-vuotiaat ja täysi-ikäiset, jotka on julistettu vajaavaltaisiksi. Vajaavaltaisen taloudellisia ja muita laissa mainittuja asioita hoitaa edunvalvoja. Alaikäisen edunvalvoja ovat hänen huoltajansa. Mikäli rekisteröidyssä parisuhteessa elävät ovat molemmat heidän luonaan asuvan lapsen huoltajia, ovat he tällä perusteella myös lapsen edunvalvoja. Muussa tapauksessa edunvalvoja ovat lapsen juridiset vanhemmat yhdessä tai toinen heistä yksin.

2.2.5. Nimi

Parisuhteen rekisteröinnin yhteydessä eivät puoliset voi ottaa yhteistä sukunimeä. Nimilain (694/1985) säännösten mukaan lapsi saa sen sukunimen, joka lapsen vanhemmilla on lapsen syntymän hetkellä, jos vanhemmilla on yhteinen sukunimi. Jos lapsen vanhemmilla ei ole yhteistä sukunimeä, lapsi saa sen vanhemman sukunimen, jonka vanhemmat ilmoittavat. Jos vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja, hänellä on oikeus päättää kumman vanhemman sukunimen lapsi saa. Jos lapsi syntyy rekisteröidyssä parisuhteessa, vanhemmalla ei ole oikeutta antaa lapselle rekisteröidyn puolisonsa sukunimeä, ellei se ole sama kuin hänen omansa tai lapsen toisen vanhemman sukunimi.

Nimilautakunnan ratkaisukäytännön mukaan parisuhteen rekisteröiminen on sellainen erityinen syy, jonka perusteella rekisteröidyt puoliset voivat hakemuksesta saada saman sukunimen, ja siten perheellä voi olla yhteinen nimi.

2.2.6. Lapseksiottaminen

Lailla lapseksi ottamisesta (153/1985) voidaan vahvistaa tuomioistuimen päätöksellä vanhemman ja lapsen välinen suhde. Laki perustuu vahvaan adoptioon, mikä tarkoittaa sitä, että päätöksen jälkeen lapsi kuuluu ottovanhempansa tai ottovanhempiensa sukuun ja oikeudellinen suhde biologisiin vanhempiin katkeaa.

Muut kuin puoliset eivät voi ottaa yhdessä ottolasta. Puoliso voi yksin ottaa ottolapsekseen puolisonsa lapsen tai oman lapsensa, joka on aikaisemmin annettu ottolapseksi. Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. Kumpikin puoliso voi kuitenkin ottaa yksin ottolapsen. Käytännössä tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä rekisteröidyssä parisuhteessa eläville henkilöille ei ole tarjolla ottolapsineuvontaa.

2.2.7. Perimys

Rekisteröidyllä parisuhteella ei ole merkitystä lapsen perimyksen kannalta. Perintökaaren (40/1965) mukaan henkilön kuoltua hänen rintaperillisensä perivät hänen omaisuutensa. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien henkilöiden lapsi perii juridiset vanhempansa. Rekisteröidyn parin perheessä lapsi jää sosiaalisen vanhempansa tai tämän sukulaisten kuollessa lakimääräisen perimyksen ulkopuolelle. Jos lapselle on puolestaan tällaisen henkilön testamentissa määrätty omaisuutta, hänen asemansa perintöverotuksessa on epäedullinen (PeVL 15/2001 vp, s. 2).

2.3. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työelämän lainsäädäntö

2.3.1. Terveysthuolto

Potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) annetun lain mukaan alaikäistä potilasta, joka ei itse käytä itsemääräämisoikeuttaan, hoidetaan yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Tämä merkitsee sitä, että lapsen huoltaja tai huoltajat osallistuvat lapsen hoitoa koskevaan päätöksentekoon silloin kun alaikäinen ei itse käytä itsemääräämisoikeuttaan. Rekisteröity puoliso voi osallistua lasta koskevaan päätöksentekoon, kun hän on huoltaja- tai edunvalvoja-asemassa. Ainakin vähäisten hoitotoimenpiteiden osalta toisella huoltajalla on yleensä yksin sellainen asema yhteishuoltotilanteissa, että siihen liittyy kelpoisuus edustaa lasta. Tällainen asemavaltuus voidaan katsoa olevan myös lapsen huoltajan rekisteröidyllä puolisoilla.

2.3.2. Sosiaalihuolto

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) todetaan, että alaikäisen huoltaja valvoo lapsen etua. Siinä tapauksessa, että on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, voidaan lapselle määrätä edunvalvoja. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävä lapsen juridinen vanhempi yksin tai yhdessä lapsen muiden huoltajien kanssa valvoo lapsen etua. Puoliso, joka ei ole lapsen juridinen vanhempi, voi osallistua lapsen edun valvontaan vain huoltaja-aseman perusteella tai mikäli hän on lapselle määrätty edunvalvoja.

2.3.3. Perhevapaat ja vanhempainpäivärahat

Oikeus perhevapaisiin perustuu työsopimuslakiin (357/1998) tai virka- ja työehtosopimukseen. Näitä ovat äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa sekä hoitovapaa, osittainen hoitovapaa ja tilapäinen hoitovapaa. Työntekijän tulee ilmoittaa aiotusta vapaasta työnantajalle kaksi kuukautta ennen vapaan aloittamista. Samalla hän ilmoittaa vapaan pituudesta ja jaksottamisesta. Työntekijä voi perustellusta syystä poiketa kahden kuukauden ilmoittamisajasta.

Perhevapaiden ja niihin liittyvien rahaetuksien yhteydessä ei ole erikseen huomioitu sitä tilannetta, että lapsen vanhempi on rekisteröidyssä parisuhteessa. Työsopimuslaissa säädetään työntekijän oikeudesta perhevapaisiin ja sairausvakuutuslaissa (364/1963) vastaaviin rahaetuksiin. Työntekijällä on oikeus saada vapaaksi työstä sairausvakuutuslaissa tarkoitettut äitiys-, isyys- ja vanhempainrahakaudet. Odottava äiti on oikeutettu äitiysrahaan, jos hän asuu Suomessa, raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää ja hän on asunut Suomessa vähintään 180 päivää ennen laskettua synnytysaikaa. Kun vastasyntyneen lapsen isä osallistuu lapsensa hoitoon eikä ole tänä aikana ansiotyössä, hän voi hakea isyysrahaa Kelasta edellyttäen, että hän on asunut 180 päivää Suomessa ennen lapsen laskettua syntymäaikaa. Isän tulee elää lapsen äidin kanssa yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa.

Lapsen äidillä on oikeus äitiysvapaaseen ja äitiysrahaan. Äidin ja lapsen kanssa samassa taloudessa asuvalla äidin kanssa samaa sukupuolta olevalla elämäkumppanilla ei ole tätä oikeutta. Hänellä ei ole myöskään oikeutta isyysvapaaseen ja -rahaan rinnastettaviin vapaa- tai rahaetuuksiin. Oikeuteen ei vaikuta se, onko äiti rekisteröinyt parisuhteen elämäkumppaninsa kanssa vai ei. Lapsen isällä, joka osallistuu lapsen hoitoon, on oikeus saada isyys- ja vanhempainrahaa ja vastaavalta ajalta isyys- ja vanhempainvapaata. Lisäksi edellytetään, että hän elää yhteistaloudessa lapsen äidin kanssa avio- tai avoliitossa. Isän ei kuitenkaan tarvitse olla lapsen biologinen isä. Mikäli lapsen äiti ei osallistu lapsen hoitoon, on lapsen isällä oikeus vanhempainrahaan, vaikka vanhemmat eivät elä yhteistaloudessa. Vanhempainrahaan on oikeus vakuutetulla, joka on ottanut ottolapseksi seitsemän vuotta nuoremman lapsen. Perheen sisäisessä lapseksiottamisessa on ottolapseksi otettavan lapsen oltava kuitenkin alle yksivuotias, jotta ottovanhemmalle tulee oikeus vanhempainpäivärahoihin. Miespuolisoiden perheessä isän elämäkumppanilla ei ole mahdollisuutta isyys- ja äitiysvapaata vastaaviin vapaisiin, vaikka lapsi elää isänsä luona.

Työntekijällä on oikeus saada vapaaksi työstään sairausvakuutuslaissa tarkoitettut äitiys-, isyys- ja vanhempainrahakaudet. Työn ja perheen yhteensovittaminen helpottui vuoden 2003 alusta. Heti lapsen syntymän jälkeen pidettävää isyysvapaata pidennettiin kuukauden mittaiseksi. Tämä edellyttää sitä, että isä pitää myös vanhempainvapaata vähintään kahden viikon ajan. Päivinä laskettuna 18 arkipäivän isyysvapaa-oikeuteen tulee lisää 12 arkipäivää. Edellytyksenä olevan vanhempainvapaakauden päivien määrä on myöskin 12 arkipäivää. Ottoisät saavat biologisten isien

kanssa yhdenvertaiset oikeudet isyysvapaan suhteen. Edellä selvitettyä isyysvapaata miehen on mahdollista käyttää vain eläessään yhdessä lapsen äidin kanssa yhteistaloudessa. Vanhempainvapaan (äitiysvapaakauden jälkeen pidettävän vapaan) voi jatkossa pitää osa-aikaisena, jolloin sekä isä että äiti voivat olla samanaikaisesti osittaisella vanhempainvapaalla. Työajan lyhentäminen edellyttää kuitenkin työnantajan hyväksyntää. Sopimus osa-aikatyöstä pitäisi tehdä vähintään kahden kuukauden ajaksi. Myös yrittäjillä on vastaavin edellytyksin oikeus osittaiseen vanhempainrahaan. Vanhempainvapaaseen ovat oikeutettuja lapsen vanhemmat sekä adoptiovanhemmat. Mikäli lapsen äiti ei osallistu lapsen hoitoon, on lapsen isällä oikeus vanhempainrahaan, vaikka vanhemmat eivät elä yhteistaloudessa. Lapsen vanhemman samaa sukupuolta oleva elämänkumppani ei ole oikeutettu vanhempainpäivärahaan.

Työsopimuslain mukaan lapsen vanhemmalla tai muulla hänen taloudessaan vakituisesti asuvalla on oikeus saada lapsen hoitamiseksi hoitovapaata, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Rajoituksena todetaan, että vain toinen vanhemmista tai huoltajista voi pitää vapaata kerrallaan. Säännös mahdollistaa sellaisen tulkinnan, että samaa sukupuolta olevalla lapsen juridisen vanhemman elämänkumppanilla olisi oikeus hoitovapaaseen. Toisaalta pykälää voidaan tulkita myös siten, että häneltä edellytetään huoltaja-asemaa. Työsopimuslain mukaiset osittainen hoitovapaa- ja tilapäinen hoitovapaoikeus ovat kirjoitettu lakiin vastaavalla tavalla kuin oikeus hoitovapaaseen.

2.4. Etuudet ja maksut

Eräiden sosiaalietuuksien osalta rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä kohdellaan samalla tavoin kuin lapsen elatusvelvollisia vanhempia. Nämä ovat ne tilanteet, joissa on kyse sellaisen etuuden myöntämisestä, jossa avioliitolla tai puolison tuloilla on merkitystä. Kansaneläkelaitoksen (Kela) etuuksia myönnettäessä rekisteröity parisuhde rinnastetaan avioliittoon. Jos parisuhdetta ei ole rekisteröity, sitä ei rinnasteta avioliittoon.

2.4.1. Lapsilisä

Lapsilisää maksetaan Suomessa asuvasta lapsesta kunnes hän täyttää 17 vuotta hänen elatustaan varten. Lapsilisä maksetaan perheen lapsiluvun mukaan porrastettuna. Yksinhuoltajalle lapsilisää maksetaan korotettuna jokaisesta lapsesta. Edellytyksenä on, että huoltaja ei ole avio- tai avoliitossa.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävä lapsen juridinen vanhempi ei siten ole oikeutettu saamaan lapsilisälain (796/1992) 7 §:n 3 momentin nojalla yksinhuoltajakorotusta. Yksinhuoltajakorotukseen ei ole oikeutettu sellainen lapsen juridinen vanhempi, joka avioliittoa solmimatta jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa toisen henkilön kanssa.

2.4.2. Kotihoidon tuki

Lasten kotihoidon tuen saamisen edellytyksenä on, että perheessä on alle 3-vuotias lapsi, joka ei ole kunnan järjestämässä päivähoitossa. Kotihoidon tukea maksetaan myös perheen muista alle kouluikäisistä lapsista, jotka hoidetaan samalla tavalla. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevista lapsista kotihoidon tukea maksetaan kuitenkin sen vuoden heinäkuun loppuun saakka,

jolloin lapsi täyttää 7 vuotta. Lasten kotihoidon tuki koostuu hoitorahasta ja tulosidonnaisesta hoitolisästä.

Tuki voidaan myöntää heti vanhempainrahan tai vanhempainrahakauden jälkeen pidetyn isyysrahakauden päätyttyä. Tukea maksetaan, kunnes nuorin lapsi täyttää kolme vuotta tai siirtyy kunnan järjestämään päivähoitoon, tai perhe valitsee yksityisen hoidon tuen. Lasta voi hoitaa jompikumpi vanhemmista tai esimerkiksi sukulainen tai yksityinen päivähoiton tuottaja. Laissa lapsen kotihoidon ja yksityisen kotihoidon tuesta (1128/1996) perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa eläviä vanhempia tai muita huoltajia sekä vanhemman tai muun huoltajan kanssa yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilö lapsineen. 5 §:n mukaisen hoitolisän maksamisessa otetaan siten huomioon myös juridisen vanhemman rekisteröidyn puolison tulot.

2.4.3. Työttömyysturvaan liittyvät etuudet

Työttömyysturvaa koskeva lainsäädäntö on kirjattu pääsääntöisesti työttömyysturvalakiin ja lakiin julkisesta työvoimapalvelusta. Työttömyysturvalaki (1290/2002) koskee Kelan ja työttömyyskassojen maksamia työttömyysetuuksia. Laki julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) käsittää puolestaan työhallinnon maksamia työllistämistukia sekä koulutustukea ja ylläpitokorvauksia.

Työttömyysturvalain mukaiseen ansiopäivärahaan lisätään mahdollinen lapsikorotus. Lapsikorotukseen on oikeutettu työttömyyspäivärahan ja työmarkkinatuen saaja, jolla on huollettavanaan 18 vuotta nuorempi lapsi. Lapsikorotusta maksetaan myös julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain mukaiseen koulutustukeen oikeutetulle. Laissa käytetty käsite huollettavanaan on soveltamiskäytännössä ymmärretty huoltovelvollisuutta laajemmaksi. Huollettavana lapsena pidetään muun muassa avio- tai avopuolison lapsia, jotka asuvat hakijan kanssa samassa taloudessa. Täten lapsikorotus maksetaan myös rekisteröidyn puolison lapsen perusteella.

Työmarkkinatuella turvataan niiden Suomessa asuvien työttömien toimeentuloa, jotka eivät saa työttömyyspäivärahaa työssäoloehdon puuttumisen vuoksi tai joille on maksettu työttömyyspäivärahaa enimmäismäärä. Työmarkkinatuen maksamisessa tarveharkintaisena etuutena otetaan huomioon rekisteröidyssä parisuhteessa myös puolison tulot.

2.4.4. Asiakasmaksut

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) 10 a §:n mukaan määrätessä lapsen päivähoitomaksua perheen tuloina otetaan huomioon palvelun käyttäjän ja hänen kanssaan yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa elävän henkilön veronalaiset ansio- ja pääomatulot sekä veroista vapaat tulot. Tämä tarkoittaa sitä, että rekisteröityjä parisuhteita kohdellaan samalla tavoin kuin avioliittoja. Rekisteröidyn puolison tulot vaikuttavat toisen puolison lapsen päivähoitomaksuihin. Rekisteröity puoliso ei kuitenkaan ole velvollinen osallistumaan maksujen suorittamiseen.

2.4.5. Lapsikorotus

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva Suomen kansalainen, jos hän on 16 vuotta täytettyään asunut Suomessa vähintään kolmen vuoden ajan. Eläkkeensaaja voi saada eläkkeensä lisäksi muun muassa lapsikorotusta. Kansaneläkelain (347/1956) nojalla maksettava lapsikorotus tulee maksettavaksi myös rekisteröidyn puolison lapsen perusteella silloin, kun perhe asuu yhteistaloudessa ja muut yleiset lapsikorotuksen saamisen edellytykset täyttyvät.

2.4.6. Perhe-eläke

Lakisääteisten perhe-eläkkeiden tarkoitus on turvata omaisten toimeentulo perheen huoltajan kuoltua. Perhe-eläkettä maksetaan yleensä leskelle ja lapsille. Työeläkejärjestelmässä rekisteröidyn parisuhteen osapuolen lapsella on oikeus lapseneläkkeeseen oman vanhempansa ja vanhempansa puolison kuoleman jälkeen.

Kansaneläkelaitoksen maksaman yleisen perhe-eläkkeen tarkoituksena on turvata perheen vähimmäistoimeentulo perheen huoltajan kuoltua. Perhe-eläkelain (38/1969) 7 §:n 4-kohdan mukaan edunjäntäjän lapsena pidetään ”muuta lasta, jonka elatuksesta edunjäntäjä on joko omassa kodissaan tai muutoin huolehtinut”. Kohta ei edellytä huoltaja-asemaa, vaan sitä, että elatuksesta on muutoin huolehdittu. Sanamuoto mahdollistaa sellaisen tulkinnan, että rekisteröidyssä parisuhteessa eläneiden lapsella on oikeus saada lapseneläkettä vanhempansa puolison kuoleman jälkeen.

2.4.7. Tapaturmavakuutus

Tapaturmavakuutuslain (608/1948) 23 b §:n nojalla työtapaturman jälkeen oikeus lapseneläkkeeseen on myös työntekijän jälkeen leskeneläkkeeseen oikeutetun aviopuolison ja lain 23 a §:n 2 momentissa määritellyn avopuolison lapsella, jonka elatuksesta työntekijä on huolehtinut. 23 a §:n mukaan leskeneläkkeeseen on oikeus henkilöllä, jonka kanssa työntekijä avioliittoa solmimatta jatkuvasti eli yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa ja jonka kanssa työntekijällä on tai on ollut yhteinen lapsi taikka jonka kanssa työntekijällä on viranomaisen vahvistama sopimus keskinäisestä elatuksesta. Lapsella on siten oikeus lapseneläkkeeseen myös hänen vanhempansa rekisteröidyn puolison kuoleman jälkeen.

Työ- ja sotilastapaturman jälkeen oikeus eläkkeeseen on samanlainen.

2.4.8. Liikennevakuutus

Liikennevakuutuslain (279/1959) nojalla kuolemantapauksessa omaisille maksetaan perhe-eläkettä. Ensi sijassa korvauksiin on oikeus leskellä ja vainajan lapsilla. Perhe-eläkettä voidaan maksaa muillekin henkilöille, joiden elatukseen vainaja eläessään osallistui, esimerkiksi entiselle puolisolle. Muille kuin leskelle ja lapsille korvausta maksetaan harkinnanvaraisesti sen mukaisesti, missä määrin edunjäntäjä eläessään osallistui heidän elatukseensa.

2.4.9. Toimeentulotuki

Toimeentulotukea myönnetään toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) nojalla yksin asuvalle henkilölle tai perheelle. Toimeentulotuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti ja se on viimesijainen toimeentuloturvan muoto. Toimeentulotukeen on oikeus henkilöllä, jonka omat ja perheen tulot ja varat eivät riitä tarpeen mukaiseen toimeentuloon. Henkilölle tai perheelle laaditaan laskelma käytettävissä olevista tuloista ja toimeentulotukeen oikeuttavista menoista. Perhekohtaisessa laskemassa huomioidaan yhdessä asuvien avio- tai avopuolisoiden sekä heidän alaikäisten lastensa tulot ja menot. Rekisteröity puoliso ja perheessä asuvat lapset otetaan siten huomioon perhekohtaista laskelmaa laadittaessa.

2.4.10. Sotilasavustus

Kela maksaa sotilasavustusta sotilasavustuslain (781/1993) nojalla asepalveluksessa tai siviilipalveluksessa olevalle asevelvolliselle taikka vapaaehtoisessa asepalveluksessa olevalle naiselle sekä heidän omaiselleen palvelusajalta. Avustukseen oikeutettuja omaisia ovat asevelvollisen aviopuoliso, avopuoliso, jonka kanssa asevelvollisella on yhteinen alaikäinen lapsi, asevelvollisen oma tai ottolapsi, aviopuolison lapsi sekä asevelvollisen huoltoon pysyvästi sijoitettu lapsi. Aviopuolison lapseen rinnastetaan rekisteröidyn puolison lapsi.

3. LAPSET SAMAA SUKUPUOLTA OLEVIENT PERHEISSÄ

3.1. Johdanto

Tämän luvun on toimikunnan käyttöön kirjoittanut lastenpsykiatri, LKT Tytti Solantaus, joka toimii kehittämispäällikkönä Stakesissa. Kyseessä on tutkimuskatsaus, jonka tarkoituksena on tuoda esille tämänhetkistä tutkimustietoa lasten kehityksestä perheissä, joissa vanhempi tai vanhemmat ovat homoseksuaaleja. Luvussa käytetään kyseisessä tutkimuskirjallisuudessa käytettyjä käsitteitä. Samaa sukupuolta olevien vanhempien perheisiin liittyvät käsitteet ovat ongelmallisia ylipäättään, koska perheet ovat joutuneet olemaan näkymättömissä, eikä perheille ja perhesuhteille ole syntynyt luontevia nimityksiä. Katsauksessa käytetään joissakin kohdissa sanoja 'homo-perhe', 'heteroperhe', 'lesbo-' tai 'heteroäiti', 'homo-' tai 'heteroisä', jotka ovat kaikki käsitteinä huonoja ja jopa leimaavia. Äitinä tai isänä oleminen ei määrity seksuaalisuuden kautta sen enempää homoseksuaalien kuin heteroseksuaalienkaan keskuudessa. Näitä käsitteitä on kuitenkin jouduttu käyttämään, koska perheille ei ole vielä ehtinyt syntyä luontevia nimityksiä.

Lasten kehitys homoseksuaalisten vanhempien perheessä on ollut aktiivisen tutkimuksen kohteena viimeisen 10 – 15 vuoden aikana. Tutkimus lähti alun perin liikkeelle USA:ssa oikeuslaitoksen tarpeista 1970-luvulla. Avioeron tapahduttua oikeuden tuli päättää, annetaanko lasten huoltoisuus homoseksuaaliseen suhteeseen siirtyneelle vanhemmalle. Ilman tutkimustietoa oli asian ratkaisu täysin tuomarin omien käsitysten varassa. Tutkimusten lähtökohtana oli selvittää, pitivätkö yleiset uskomukset paikkansa koskien vanhemmuuden ja lapsen kehityksen ongelmia homoseksuaalisten vanhempien perheissä.

Nämä uskomukset koskivat ja koskevat osittain edelleen homoseksuaalisten ihmisten kykyjä vanhemmuuteen ja heidän lastensa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen emotionaalisen kehityksen on pelätty häiriintyvän puutteellisen vanhemmuuden vuoksi, sosiaalisen kehityksen vanhempiin liittyvän sosiaalisen leiman vuoksi ja seksuaalisen kehityksen vanhempien seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Näistä johtuen on ajateltu, että homoseksuaalien lapsilla saattaa olla enemmän psykiatrisia häiriöitä kuin heteroiden lapsilla.

3.2. Tutkimuksista

Suurin osa varhaisemmista tutkimuksista koskee lapsia, jotka ovat syntyneet äitinsä ja isänsä avioliitossa ja eron jälkeen jääneet lesboäidin hoitoon. Vielä tällä hetkellä lienee niin, että suurin osa homoseksuaalisen vanhemman kanssa asuvista lapsista on syntynyt isänsä ja äitinsä avioliitosta. Näitä lapsia on sitten tutkimuksissa verrattu heteroyksinhuoltajaäidin lapsiin. Näin on myös avioeron vaikutus pyritty kontrolloimaan; kummassakin ryhmässä lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron.

Tilanne on kuitenkin nopeasti muuttumassa sekä elävässä elämässä että tutkimuksessa. Lesboparit päättävät yhä useammin saada lapsia, jolloin lapset kasvavat vauvasta lähtien homoseksuaalisten vanhempiensa kanssa. Tutkimuksia näistä perheistä ja lapsista alkaa olla jo jonkin verran, vaikka seurannat eivät ole vielä ehtineet pitkiksi (Flaks et al., 1995; Brewaeys et al., 1997; Golombok et al., 1997; Chan et al., 1998). Keinoalkuinen hedelmöitys antaa aivan uudenlaisen mahdollisuuden tutkia lesboparin perheitä, koska kontrolliryhmäksi voidaan ottaa heteroseksuaalisen parin muodostama perhe. Samalla syntyy mahdollisuus tutkia isän puuttumisen merkitystä lapsen kehitykselle.

Homoisien isyys puolestaan toteutuu useimmiten etävanhemmuutena lasten viettäessä viikonloppuja ja lomia isiensä luona. Homoisista ja heidän lapsistaan on vielä hyvin vähän tutkimusta.

3.3. Vanhemmuus

Homoseksuaalisuus ymmärrettiin psykiatrian piirissä pitkään psyykkisenä häiriönä ja se oli yhtenä diagnoosina lääketieteellisessä tautiluokituksessa. Pitkällisen keskustelun ja tieteellisen tutkimuksen jälkeen todettiin homoseksuaalisuuden määrittäminen sairaudeksi perusteettomaksi ja se poistettiin tautiluokituksista vuonna 1973 USA:ssa ja vuonna 1981 Suomessa. Näin ollen ei ole perusteita olettaa, että homoseksuaalit olisivat mielenterveytensä puolesta epäsovivia vanhemmiksi. Myös empiirinen tutkimus osoittaa, että lesboäidit ovat mieleltään yhtä terveitä kuin heteroäiditkin (Golombok et al., 1983; Green et al., 1986; Golombok et al., 1997; Brewaeys ja van Hall, 1997; Brewaeys et al., 1997). Näin ollen myöskään vanhemmuus ei rasita lesbonaisen mielenterveyttä enemmän kuin heteronaisen.

Homoseksuaalisten vanhempien vanhemmuutta on tutkittu monelta kannalta; lapsen ja vanhemman suhdetta ja siinä ilmenevää huolehtivuutta, herkkyyttä, lämpöä ja läheisyyttä, vanhemmuuden tapoja, lasten valvontaa ja kurinpitoa ja sitä, miten paljon vanhempi käyttää aikaa lapsen kanssa. Tutkimukset osoittavat, että homoseksuaalinen vanhempi on aivan yhtä kiinnostunut lapsestaan ja herkkä lapsen tarpeille, viettää yhtä paljon aikaa lapsen kanssa, valvoo ja ohjaa lastaan ja muodostaa yhtä lailla kiintymyssuhteen lapseen kuin heterovanhempikin (Mucklow ja Phelan, 1979; Kirkpatrick et al., 1981; Kirkpatrick, 1987; Flaks et al., 1995; Tasker ja Golombok, 1997;

Brewaeyns et al., 1997; Chan et al., 1998; Golombok ja MacCallum, 2003). Perheitten arkiroitiin, että vanhemmuus ja lastenhoito jaetaan tasaisemmin lesboparin kuin heteroparin kesken (Brewaeyns et al., 1997). Yhdessä tutkimuksessa (Golombok et al., 1997) lesboäidit olivat enemmän vuorovaikutuksessa lasten kanssa kuin heteroäidit.

Brewaeynsin työryhmä (Brewaeyns et al., 1997) tutki vanhemmuutta, äitien hyvinvointia ja lasten kehitystä perheissä, joissa oli käytetty keinoalkuista hedelmöitystä. Lapset olivat siten asuneet lesboäitiensä kanssa jo vauvasta lähtien. Aineistossa oli 30 lesbo- ja 38 heteroparia, jotka olivat saaneet lapsensa keinoalkuisesti, ja 30 heteroseksuaalia paria, joiden lapsi oli saanut alkunsa normaalissa yhdynnässä. Lapset olivat tutkimuksen aikaan 4 – 8-vuotiaita. Tutkimukseen oli pyydetty kaikkia kyseisen hedelmöitysklinikan asiakkaita viiden vuoden ajalta. Kaikki lesboparit suositettiin, heteropareista 53 %. Kontrolliryhmä muodostettiin perheistä, jotka vastasivat keinoalkuisia perheitä äidin ja lapsen iän, perheen koon ja lapsijärjestyksen suhteen. Valituista perheistä 60 % suostui tutkimukseen. Näin ollen lesboperheissä ei tapahtunut valikoitumista, mutta on mahdollista, että heteroperheet, joilla oli vaikeuksia, jäivät pois tutkimuksesta.

Yhtenä tutkimuksen kohteena olivat lasten suhteet vanhempiansa. Vanhempien haastattelun perusteella todettiin, että kaikki äidit, niin biologiset kuin sosiaalisetkin äidit, niin heterot kuin lesbotkin, olivat enemmän vuorovaikutuksessa lasten kanssa kuin isät ja vuorovaikutuksen laatu oli myönteisempää. Samaan päätyi myös Falks (Falks et al., 1995). Kun sitten tutkittiin "kakkosvanhemman" vuorovaikutusta lapsen kanssa, selviytyivät lapsen synnyttäneiden lesboäitien kumppanit paremmin kuin heteroperheitten isät. Tämä johtunee siitä, että nainen on omassa kehityksessään sosiaalistunut äidiksi ja rakentaa ehkä läheisemmän suhteen lapseen kuin mies. Voi myös olla niin, että miehen sosiaalinen rooli vetää häntä pois perheen ulottuvilta enemmän kuin naista.

Brewaeynsin tutkimuksessa kartoitettiin myös lasten tunteita ja kokemuksia suhteestaan vanhempiinsa, koska on epäilty, että lapsilla saattaa olla vaikeuksia suhteissaan lesboäitiin tai tämän naiskumppaniin. Lasten kokemuksissa ei ollut eroja lapset synnyttäneiden lesbo- ja heteroäitien välillä: kaikkien kolmen ryhmän lapset toivat esille enemmän positiivisia tunteita äitejään kuin kakkosvanhempiaan kohtaan. Kun taas verrattiin lasten kokemuksia ja tunteita kakkosvanhempiaan kohtaan, todettiin, että lasten tunteet isiä ja sosiaalista äitiä kohtaan olivat hyvin samanlaiset. Lesboperheitten lapset eivät siten kokeneet mitään erityisiä vaikeuksia suhteessaan perheensä äiteihin. Synnyttäneet äidit olivat lasten mielissä etusijalla sekä hetero- että lesboperheissä.

Golombokin ja työtovereiden (Golombok et al., 1983) tutkimus edustaa aikaisempaa tutkimus- aaltoa. He tutkivat lapsia, jotka olivat saaneet alkunsa vanhempiensa heterosuhteesta ja jääneet sitten lesboäidin huoltoon. Näitä lapsia verrattiin heteroyksinhuoltajien lapsiin. Perheitä oli molemmissa ryhmissä 27. Lesboperheissä oli lapsia 37 ja heteroperheissä 38. Lapset olivat 5 – 17-vuotiaita, keski-ikä 9 – 10 vuotta. Kartoitettaessa lasten suhteita muualla asuviin isiin havaittiin, että suurimmalla osalla lesboäitien lapsista oli ainakin jonkinlainen kontakti isäänsä päivittäin kuin heteroäitien lapsilla. Kolmannes lesboäidin lapsista tapasi isäänsä ainakin kerran viikossa, kun taas heteroäitien lapsista ainoastaan 8 %. Lesboäitien lapsilla oli siten huomattavasti enemmän kontakteja isiinsä kuin heteroäitien lapsilla. Ero saattaa johtua siitä, että lesbot tuntevat huolta miehen puuttumisesta lesboperheestä ja he pyrkivät aktiivisesti pitämään isän mukana lapsen elämässä. Tätä tukee myös Kirkpatrickin ja hänen työtovereittensa tutkimus (Kirkpatrick et al., 1981). Ero voi johtua myös siitä, että äidin uuden kumppanin ollessa nainen ei perheeseen synny kilpailutilannetta kahden miehen ja kahden isän välillä. Lapsen alkuperäinen isä säilyy lapsen ainoana isänä.

Äidin uusi lesbokumppani näyttää olevan ylipäättään aktiivisempi solmimaan suhteita lapsiin ja ottamaan vastuuta lapsista kuin heteroäidin uusi mieskumppani. Taskerin ja Golombokin tutkimuksessa (1995) lesboäitien lapset kokivat äidin naiskumppanin läheisemmäksi kuin heteroäitien lapset äitinsä miesystävän. Tyttöjen ja naisten sosialisatiota äidiksi voidaan ajatella syyksi siihen, että nainen pyrkii ehkä aktiivisemmin solmimaan läheisen suhteen uuden kumppaninsa lapseen kuin vastaavassa tilanteessa oleva mies.

Tutkimuksien perusteella voidaan todeta, että huoli homoseksuaalisen ihmisen vanhemmuuden puutteellisuudesta on turha. Myöskään isän puuttuminen perheestä ei näytä johtavan vanhemmuuden ongelmiin, esimerkiksi kurinpidon ja valvonnan puutteisiin. Monissa tutkimuksissa lesboäidit selviytyivät paremmin kuin heteroäidit. Ero ei todennäköisesti johdu vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan siitä, että homoseksuaali vanhempi on joutunut miettimään vanhemmuuttaan ja tekemään siihen liittyviä päätöksiä eri tavalla kuin heterovanhempi. Harkinnan ja tietoisien päätösten myönteistä merkitystä vanhemmuudelle tukee myös se, että keinohedelmöityksen avulla syntyneiden lasten vanhemmat tuntuvat selviytyvän vanhemmuudesta paremmin kuin luonnonmenetelmällä alkuun saatettujen lasten vanhemmat (Brewaeys et al., 1997).

3.4. Lapsen kehitys

3.4.1. Seksuaalinen kehitys

Seksuaalinen kehitys jaetaan tavallisesti kolmeen eri alueeseen, joita ovat sukupuoli-identiteetin, sosiaalisen sukupuolen ja seksuaalisen orientaation kehitys. Kaikkia näitä voidaan tarkastella monitahoisesti ja niiden traditionaalisia lähtökohtia ja sisältöjä voidaan arvioida kriittisesti. Yksinkertaistaen niillä tarkoitetaan seuraavia asioita. Identiteetillä tarkoitetaan tietoisuutta siitä, että minä olen tyttö tai minä olen poika ja asian omaksumista osaksi itseä. Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan niitä sukupuoleen sidottuja ominaisuuksia, jotka sosiaalisesti erottavat miehet ja naiset sekä tytöt ja pojat toisistaan. Seksuaalisella orientaatiolla tai suuntautumisella tarkoitetaan seksuaalista parinvalintaa.

Sukupuoli-identiteetin kohdalla tutkimuksien tulokset ovat hyvin selkeät. Missään tutkimuksessa ei ole todettu homoseksuaalisten vanhempien lapsilla poikkeavuutta. Lapset ja aikuiset pitivät itseään tyttöinä tai poikina, naisina tai miehinä biologisen sukupuolensa mukaisesti (Kirkpatrick et al., 1981; Golombok et al., 1983; Green, 1978; Green et al., 1986; Golombok et al., 1997). Tutkimukset koskevat yli 300 homo- tai lesbovanhemman jälkeläistä (Patterson, 1992).

Sukupuoli-identiteetin kehityksen ajatellaan tapahtuvan ensimmäisten ikävuosien aikana. Suurin osa tutkimuksista koskee lapsia, jotka ovat kasvaneet nämä vuotensa heterovanhempiensa kanssa, koska avioero on tapahtunut vasta myöhemmin. Näin ollen voidaan kysyä, antavatko tutkimustulokset kuitenkin vastausta siihen, miten lapsen sukupuoli-identiteetin kehitys etenee, jos lapsi kasvaa vauvasta lähtien homo- tai lesboperheessä. Viimeisimmät tutkimukset, jotka koskevat lesboparien omia lapsia, tukevat kuitenkin tulosta, että vanhemman seksuaalinen orientaatio ja sosiaalinen parinvalinta ei vaikuta lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykseen (Golombok et al., 1997; Brewaeys et al., 1997; Chan et al., 1998). Vaikka tutkimukset ovat uusia, ovat lapset kuitenkin jo ohittaneet ratkaiseviksi ajatellut varhaiset vuodet. Näin ollen on vahvaa näyttöä siitä, että omien vanhempien seksuaalinen parinvalinta ja lapsen kasvaminen homoseksuaalisten vanhempien kanssa ei vaikuta ihmisen sukupuoli-identiteettiin.

Sosiaalisen sukupuolen normatiivinen kehittyminen on paljon monimutkaisempi kysymys. Kyseessä on myös yhteiskunnallinen ja kulttuurinen käytäntö ja sopimus siitä, minkälainen naisen ja miehen tulee olla. Vallitsevia odotuksia voidaan pitää monilta osin kahlitsevina sekä miesten että naisten suhteen ja sukupolvi toisensa jälkeen onkin pyrkinyt niitä muuttamaan.

Asiaa on lähestytty tutkimuksellisesti monelta kannalta. Javaid (1993) tutki 26 lesboäidin odotuksia ja toiveita koskien lastensa tulevaisuutta. Lesboäidit halusivat lastensa avioituvan ja saavan lapsia aivan kuten kontrolliryhmässä olevat heteroäiditkin. Greenin ja hänen työryhmänsä tutkimuksessa (Green et al., 1986) tarkasteltiin 56 lesbo- ja 48 heteroäidin lapsen leluja, leikkejä, pelejä ja mielihjelmia televisiosta. Ryhmien välillä ei löytynyt eroja. Hoefferin tutkimuksessa (1981) sitä vastoin lasten lelut olivat lesboperheissä vähemmän sukupuolisidonnaisia kuin heteroperheissä. Ylipäättänsä tiedetään, että äidit valitsevat lapsilleen vähemmän sukupuolistereotyyppisiä leluja kuin isät, joten erot lesbo- ja heteroperheiden välillä voivat selittyä isien valinnoilla. Erot ovat kaiken kaikkiaan hyvin pienet.

Lapsia itseään koskevilla tutkimuksilla ei löydetä systemaattisia eroja tyttöjen tyttömäisyydessä ja poikien poikamaisuudessa hetero- ja homoperheiden lasten välillä (Green, 1978; Hoeffler, 1981; Kirkpatrick et al., 1981; Golombok et al., 1983; Patterson, 1994; Brewaeys et al., 1997; Brewaeys ja Golombok, 1997; Golombok et al., 1997), joskin yksittäisissä tutkimuksissa voidaan raportoida pieniä eroja suuntaan tai toiseen. Greenin tutkimuksessa (Green et al., 1986) lesboäitien lapset kertoivat osallistuvansa monipuolisempiin leikkeihin ja toimintoihin koulussa ja naapurustossa kuin heteroäitien lapset. Näiden lasten äidit kertoivat, että heidän tyttärensä leikkivät jokus autoilla ja harrastivat aika ajoin rajuja fyysisiä leikkejä; poikien suhteen ei tullut eroja. Molempien lapsiryhmien käyttäytyminen oli kuitenkin normaalin rajoissa. Reesin tutkimuksessa (1979, ref. Patterson 1992) puolestaan lesboäitien tyttäret olivat feminiinisempiä kuin heteroäitien tyttäret. Aineisto oli kuitenkin melko pieni, vain 12 lesboäidin tytärtä.

Gottman (1990, ref. Patterson 1992) tutki aikuisia ja vertasi kolmea naisryhmää keskenään. Kyseessä olivat 35 lesboäidin tytärtä, 35 heteroäidin tytärtä, jotka olivat eronneet ja asuivat yksin, ja 35 heteroäidin tytärtä, jotka olivat eronneet ja menneet uudelleen naimisiin. Naiset olivat 18 – 44 vuoden ikäisiä. Näidenkään ryhmien naiset eivät eronneet toisistaan naisellisuuden suhteen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että mitään systemaattisia eroja ei ole lasten sosiaalisen sukupuolen kehityksessä sen mukaan, mikä vanhemman seksuaalinen suuntautuminen on. Tärkeä tutkimustulos on myös se, että lapsi kasvaa sosiaalisesti tytöksi ja pojaksi riippumatta vanhempiensa sukupuolesta. Aikaisempi oletus, jonka mukaan isän läsnäolo oli välttämätön, jotta pojasta tulisi poikamainen, ei näytä pitävän paikkaansa. Lapsen sosiaalisen sukupuolen kehittymistä ei selitä yksinkertainen mallioppiminen, vaan se on paljon monimutkaisempi prosessi ja näyttää tapahtuvan vuorovaikutuksessa laajemman ympäristön kanssa.

Seksuaalinen suuntautuminen määritellään useimmiten seksuaalisen parinvalinnan mukaan. Vaikka seksuaaliset mieltymykset liikkuvat jatkumolla heteroseksuaalisuuden ja homoseksuaalisuuden välillä, käsitellään seksuaalista orientaatiota tavanomaisessa keskustelussa kolmiluokkaiseksi. Pari voidaan valita vastakkaisesta (heteroseksuaali) tai samasta (homoseksuaali) sukupuolesta tai molemmista (biseksuaali).

Sukupuolinen suuntautuminen tulee esille vasta murrosiässä ja sen jälkeen, joten sen tutkimiseen tarvitaan pitkiä seurantoja ja tutkimusta aikuisista. Tämän vuoksi tutkimuksen kohteena ovat olleet nimenomaan heteroavioliitossa syntyneet lapset, jotka ovat viettäneet suuren osan lapsuuttaan ja nuoruuttaan homoseksuaalisen vanhempansa kanssa. Näiden tutkimusten mukaan seksuaalinen suuntautuneisuus ei näytä liittyvän vanhempien parinvalintaan eikä siihen, miten suuren

osan lapsuudestaan lapsi on elänyt homo- tai lesboperheessä (Huggins, 1989; Golombok et al., 1983; Bailey et al., 1995; Golombok ja Tasker, 1997; ks. myös Patterson, 1992 ja Brewaeys ja van Hall, 1997).

Tutkimuksissa on tavallisesti kysytty ihmisiltä parinvalinnasta. Seksuaalinen suuntautuminen on kuitenkin monisyisempi ja rikkaampi kokonaisuus kuin vain parinvalinta ja se ilmenee prosessina lapsen ja nuoren kehityksessä. Tasker ja Golombok (1997) haastattelivat tutkittaviaan ja kysyivät nuoruudenaikaisista seksuaalifantasioista, ihastumisista, seksuaalisista kokeiluista ja lopulta parinvalinnasta ja omasta kokemuksesta itsestä homona, lesbona tai heterona.

Tutkimus koski 27 lesboäidin ja 27 heteroäidin lasta, joiden kehitystä seurattiin 14 vuotta. Lasten keskimääräinen ikä oli tutkimuksen alussa 9 vuotta ja lopussa 23 vuotta. Viimeisessä seurannassa tavoitettiin 25 lesboäidin lasta ja 21 heteroäidin lasta. Tutkimuksen alkaessa perheet olivat yksinhuoltajaperheitä, mutta vuosien saatossa äidit alkoivat seurustella ja äitien puoliset muuttivat perheisiin.

Noin neljäsosa nuorista kertoi, että heillä oli nuoruudessa seksuaalista kiinnostusta – fantasioita ja ihastumisia – myös samaa sukupuolta kohtaan. Tässä ei ollut eroja kasvataustan eli äidin seksuaalisen orientaation ja parinvalinnan mukaan. Kuitenkin lesboäitien nuoret olivat toimineet tunteittensa mukaisesti useammin kuin heteroäitien lapset, eli heillä oli enemmän homoseksuaalisia kokemuksia kuin heteroäitien nuorilla. Kun aikaa kului ja nuoret aikuiset hakeutuivat parisuhteisiin, ei parinvalinnassa ollut eroja hetero- ja lesboäitien aikuisten lasten välillä.

Näyttääkin siltä, että homoseksuaaliset fantasiat ja ihastumiset ovat nuoruusiässä tavallisia riippumatta perhetaustasta. Tämä on tuttua ja tukee aikaisempia käsityksiä seksuaalisesta kehityksestä. Homoseksuaalisia kokeiluja sitä vastoin on enemmän homoseksuaalisissa perheissä kasvaneilla. Tämän voidaan ajatella johtuvan siitä, että näille nuorille omien fantasioiden ja ihastuksen mukainen toiminta oli sosiaalisesti hyväksytympää kuin heteroperheiden lapsille. Homoseksuaaliset kokeilut eivät kuitenkaan näytä johtavan homoseksuaalisuuteen. Seksuaalinen parinvalinta ja identifiointuminen heteroksi, homoksi tai lesboksi ei puolestaan näytä riippuvan perhetaustasta.

Tutkimusten tulokset ovat mielenkiintoiset ajatellen seksuaalisen orientaation kehitystä ylipäänsä. Voidaan ajatella, että homoseksuaalisten vanhempien lapsilla kasaantuvat sekä homoseksuaalisuuteen altistavat geneettiset että ympäristötekijät. Näin ollen voisi odottaa, että heistä kehittyisi useammin homoseksuaaleja, mutta tutkimus ei ainakaan tällä hetkellä tue tätä. Tutkimustulos onkin haaste homoseksuaalisuuden kehityksen teorioille. On tietysti huomattava edelleen, että suurin osa tutkimuksista koskee lapsia ja aikuisia, jotka ovat kasvaneet aivan varhaisimmat vuotensa heteroperheessä. Lisäksi on huomattava, että seksuaalinen suuntautuminen saattaa muuttua elämänsä myötä, mikä voi aiheuttaa eroja homo- ja heteroperheiden lasten välille myöhemmin.

3.4.2. Lasten sosiaalinen kehitys

Lapsen sosiaalinen kehitys on ollut erityinen huoli niin homojen ja lesbojen omassa keskuudessa kuin pohdittaessa homoperheiden oikeutusta. Vanhemman seksuaalista suuntautumista on pidetty sosiaalisena leimana, jonka vuoksi lapsi joutuu tovereidensa kiusaamaksi ja eristämäksi. Edelleen on pelätty sitä, että lapsen itsetunto kärsii ja sosiaalinen kehitys vaikeutuu.

Golombokin, Spencerin ja Rutterin (1983) tutkimuksessa kerättiin äideiltä systemaattista tietoa lasten ystävyysuhteista. Materiaalin arvioi tutkija, joka ei tiennyt lasten perhetaustaa. Molemissa ryhmissä kaksi lasta kärsi selvistä sosiaalisista ongelmista ja noin kolmannes lievemmistä vaikeuksista liittyen arkuuteen, riitelyyn tai vaikeuksiin ylläpitää ystävyysuhteita. Ryhmien välillä ei sitä vastoin ollut eroa. Green et al. (1986) tutkimuksessa 56 lesboperheen lasta arvioi itsensä yhtä suosituksi kuin heteroperheitten lapsetkin (48), eikä äitienkään arvioinneissa ollut eroja liittyen lasten sosiaalisuuteen ja sosiaalisiin taitoihin. Lapset näyttävät kuitenkin olevan tietoisia ympäristön negatiivisista asenteista ja suojaavan itseään aktiivisesti syrjinnältä. He valitsevat ne ystävät, joille he kertovat perhesuhteistaan ja joita he kutsuvat kotiinsa (Javaid, 1993; Tasker ja Golombok, 1995).

Tasker ja Golombok (1995) tutkivat nuoria aikuisia (keski-ikä 24 v) ja kyselivät heidän aikaisempia kokemuksiaan kiusatuksi tulemisesta. Lesboperheissä kasvaneet (25) ja heteroperheissä kasvaneet nuoret (25) eivät eronneet toisistaan kiusaamiskokemusten määrän suhteen. Lesboperheitten lapsia, erityisesti poikia, oli kuitenkin kiusattu enemmän kuin muita omaan seksuaalisuuteen liittyvillä asioilla. Lesboperheissä kasvaneet olivat myös nuoruusiässä kokeneet perheensä erilaisuuden jonkinasteisena ongelmana, vaikkakaan eivät varhaisemman lapsuuden aikana tai murrosiän jälkeen. Tämä saattaa liittyä siihen, että nuoruusiässä on tärkeää olla samanlainen kuin muut nuoret.

Tutkimukset osoittavat, että lesboperheiden lasten kyvyt solmia ja ylläpitää ystävyysuhteita ovat samat kuin muiden. Lasten ystävyysuhteet kehittyvät samoja polkuja homo- ja heteroperheissä. Lapset näyttävät löytävän omat ystävänsä ja luovan omat ihmissuhdeverkostonsa myös tavallisesta poikkeavissa perheolosuhteissa, eivätkä ole sen enempää eristettyjä ja yksinäisiä kuin muutkaan lapset ja nuoret.

Homo- ja lesboperheiden lasten hyvät kokemukset sosiaalisesta ympäristöstä ovat yllättäviä. Tutkimukset ovat pääosin tehty USA:ssa, Englannissa, Hollannissa, Belgiassa ja Kanadassa. Ainoa suomalainen tutkimus käsittelee lesboperheitten nuorten perhekäsityksiä. Sen tulokset ovat samansuuntaiset kuin ulkomaisten, vaikkakin sen aineisto on pieni, seitsemän nuorta (Ahola, 2000). Lasten hyvät kokemukset johtuivat ehkä siitä, että lesboperheet, jotka olivat hankkineet lapsia, tai lesboäidit ja homoisät, joille lapset olivat jääneet, pystyivät valitsemaan asuinpaikkansa ympäristön suvaitsevaisuuden mukaan tai vanhemmat tekivät aktiivisesti itse työtä ympäristön asenteiden pehmittämiseksi omille lapsille. On mahdollista, että jos perhe asuu hyvin homokielteisellä alueella, jossa perhe eristetään ja leimataan, joutuvat myös lapset saman kohteeksi.

3.4.3. Lasten tunne-elämä ja käyttäytyminen

Lapsen itsetuntoa, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia ja psykiatrasta sairastavuutta on tutkittu tutkimusasetelmissa, jossa lapsia ovat arvioineet äidit, opettajat, ulkopuoliset arvioitsijat ja lapset itse. Puryear (1983, ref. Patterson 1992) tutki lesbo- ja heteroäitien kouluikäisten ja Huggins (1989) murrosikäisten lasten minäkäsityksiä, eivätkä todenneet eroja. Lasten älykkyyttä tutki puolestaan Green työtovereineen (Green et al., 1986) ja tulos oli sama. Gottman (1990, ref. Petterson 1992) vertasi lesbo- ja heteroäitien aikuisten tyttärien persoonallisuuden piirteitä. Tutkittiin 18 persoonallisuuden ulottuvuutta ja ainoastaan yhdessä löytyi ero. Lesboäitien aikuiset tyttäret arvioivat oman hyvinvointinsa paremmaksi kuin heteroäitien tyttäret.

Lasten käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmat eivät myöskään näytä olevan riippuvaisia vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta (Kirkpatrick et al., 1981; Golombok et al., 1983; Bre-

waeyes et al., 1997; Flaks et al., 1999; Golombok et al., 1997; Tasker ja Golombok, 1995). Golombokin, Spencerin ja Rutterin (1983) tutkimuksessa lasten psykiatriset oireet arvioi lastenpsykiatri, joka ei tiennyt lapsen perhetaustasta. Hänkään ei havainnut eroja lasten perhetaustan mukaan. Tasker ja Golombok (1995, 1997) tutkivat lesbo- ja heteroperheissä kasvaneita nuoria aikuisia, eivätkä todenneet eroja ahdistus- tai depressio-oireiden, psykiatrisen sairastavuuden ja hoitopalvelujen käytön suhteen välillä.

Näyttääkin siltä, että lasten persoonallisuuden kehityksessä, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmissa ja psykiatrisessa sairastavuudessa ei ole systemaattisia eroja sen mukaan, minkälaisessa perheessä lapsi on kasvanut. Missään tutkimuksessa ei ole todettu, että homoseksuaalisten vanhempien lapsilla olisi enemmän psyykkisiä ongelmia ja psykiatrisia häiriöitä kuin muilla lapsilla. Tämä ei tietysti merkitse sitä, etteikö homoseksuaalisten vanhempien lapsilla olisi psyykkisiä ongelmia. Ne vain johtuvat molemmissa perhetyypeissä samoista asioista, kuten taloudellisista vaikeuksista, vanhempien välisistä ristiriidoista, huonosta perheilmapiiristä ja vanhemmuuden ongelmista, eivätkä ole yhteydessä perherakenteeseen.

3.4.4. Isän puuttuminen lesboperheestä

Isän puuttuminen lesboperheestä on ollut vakavan keskustelun aihe. Isättömyyden tutkiminen on ylipäättään vaikeaa, koska isä puuttuu yleensä haavoittavien olosuhteiden seurauksena – kuolema, avioero, ohimenevästä suhteesta syntynyt lapsi – ja on vaikea erottaa mikä on puhtaasti isättömyyden aiheuttamaa ongelmaa. Kuoleman tai avioeron kautta isänsä menettäneet lapset eivät myöskään ole 'isättömiä'.

Isää on pidetty tärkeänä erityisesti seksuaalisessa kehityksessä, tytön kasvamisessa tytöksi ja pojan pojaksi. Isän merkitystä on korostettu erityisesti pojan sosiaalisen sukupuolen kehityksessä. Pojan kehitys poikamaiseksi ja miehekkääksi on ajateltu olevan paljon isän ansiota. Stevenson ja Black (1988) suorittivat meta-analyysin 67 tutkimuksesta, joissa porauduttiin isän poissaolon merkitykseen lapsen sosiaalisen sukupuolen kehityksessä. Isät puuttuivat perheestä avioeron, armeijakomennuksen, kuoleman tai muiden erilaisten syiden vuoksi. Kyseessä ei ollut isän puuttuminen kokonaan.

Tutkimuksessa ei tullut ilmi mitään eroja tyttöjen kohdalla isän läsnäolon suhteen. Poikien kohdalla tuli joitakin eroja, vaikkakin pieniä. Alle kouluikäiset pojat, joilla ei ollut isää perheessä, leikkivät muita useammin sukupuolistereotyyppioita rikkovia leikkejä. Vanhemmilla pojilla oli puolestaan enemmän aggressiivista käyttäytymistä kuin pojilla, joilla oli perheessä isä. Kuitenkin, jos isä oli kuollut, eivät pojat olleet aggressiivisempia. Eniten aggressioita oli pojilla, joiden isät olivat poissa kotoa palvellakseen sotavoimissa. Myös avioeron kokeneilla pojilla oli enemmän aggressiivista käyttäytymistä kuin pojilla, joiden perheissä oli isä.

Meta-analyysin johtopäätöksenä on, että isän poissaololla ei ole suurta merkitystä lapsen sosiaalisen sukupuolen kehittymiselle. Tyttöjen feminiiniseen kehitykseen sillä ei näytä olevan lainkaan vaikutusta, mutta tietyissä tilanteissa vanhempien poikien aggressiivinen käyttäytyminen lisääntyy. Näistä tilanteista ei kuitenkaan voida sanoa, onko varsinainen vaikuttaja isän poissaolo, vai siitä seuranneet olosuhteet. Tutkimukset eivät myöskään koske tilanteita, joissa isä puuttuisi kokonaan, kuten on lesboperheissä, joissa lapsi on saatu keinoalkuisen hedelmöityksen avulla.

Keinoalkuinen hedelmöitys on tehnyt mahdolliseksi sen, että yksinäinen nainen tai lesbopari voi saada lapsen, joka kasvaa alusta alkaen ilman isää. Näin ollen nämä perheet tekevät mahdolliseksi tutkia isättömyyden vaikutuksia ja verrata lasten kehitystä naisparin ja heteroparin perheissä. Flaksin (Flaks et al., 1995), Chanin (Chan et al., 1998), Brewaeysin (Brewaeys et al., 1997) ja Golombokin (Golombok et al., 1997) tutkimukset koskevat lapsia ja perheitä, joissa lapset on saatettu alulle keinoalkuisen hedelmöityksen turvin. Kyseisissä tutkimuksissa kaikki sekä lesbo- että heteroperheissä elävät lapset (4 – 9 v) pitivät itseään tyttöinä ja poikina biologisen sukupuolensa mukaisesti ja kaikki olivat myös sosiaalisesti omaksuneet oman sukupuolensa. Näin ollen tarjolla oleva tutkimustieto tukee käsitystä, että isä ei ole välttämätön lapsen sukupuoli-identiteetin ja sosiaalisen sukupuolen kehittymisessä. On kuitenkin huomattava, että tutkimukset eivät vielä yllä yli lasten murrosiän, joka on hyvin aktiivista seksuaalisen kehityksen aikaa.

Isän puuttumisen on ajateltu olevan haitaksi lapsen älylliselle kehitykselle ja aiheuttavan psyykkisiä ongelmia. Golombokin työryhmän tutkimuksessa (Golombok et al., 1997) todettiin, että äitien ja lasten suhde – riippumatta äitien seksuaalisesta orientaatiosta – oli lämpimämpi, jos perheessä ei ollut isää. Lapset olivat myös useammin turvallisesti kiintyneitä, mutta äitien ja lasten konfliktit olivat rajumpia kuin isän kuuluessa perheeseen. Lasten psyykkiset ja käyttäytymisen ongelmat eivät eronneet isän läsnäolon tai puuttumisen suhteen, mutta lapset arvioivat itseään sekä kognitiivisesti että fyysisesti kykenevämmiksi, jos perheessä oli isä. Flaksin tutkimuksessa (Flaks et al., 1995) ei sen sijaan tullut eroja lasten kognitiivisen kehityksen, kuten ei myöskään tunne- ja käytösongelmien suhteen kahden huoltajan lesbo- ja heteroperheissä. Nuoruusiän kehitysvaihetta ei kuitenkaan näissä tutkimuksissa vielä oltu saavutettu.

Tutkimukset eivät tällä hetkellä tue näkemystä, että isän puuttuminen itsessään johtaisi lapsen kehityksen ongelmiin.

Tutkimukset eivät tällä hetkellä tue näkemystä, että isän puuttuminen itsessään johtaisi lapsen kehityksen ongelmiin. Vastaavia tutkimuksia äitien puuttumisesta ja äidittä kasvamisesta ei ole vielä kovinkaan paljoa. Yksinhuoltajaisista ja heidän lapsistaan on kuitenkin jonkin verran tietoa ja näyttääkin siltä, että miehet ovat yhtä kykeneviä vanhemmuuteen kuin naisetkin ja lapset kehittyvät normaalisti isiensä hoivissa (esim. Schaffer, 1998). Tutkimukset viittaavatkin toistuvasti siihen, että lapsen kasvu ja kehitys ei vaadi kahta eri sukupuolta olevaa vanhempaa, kunhan ihmissuhteet ja elämisen ehdot ovat muuten kunnossa. Ei näytä olevan mitään itsestään toteutuvaa 'isän merkitystä' tai 'äidin merkitystä', vaan kukin vanhempi rakentaa oman merkityksensä lapselle niissä sosiokulttuurisissa oloissa, joissa perhe elää.

3.4.5. Tutkimukset homoseksuaaleista isistä

Homoseksuaalisista isistä ja heidän lapsistaan on hyvin vähän tutkimusta verrattuna lesbotutkimukseen. Homoisien perheet ovat myös olleet niin harvinaisia näihin päiviin asti, että tutkimusaineistoa on ollut vaikea kerätä. Homoseksuaaliset miehet ovat kuitenkin heräämässä mahdollisuuden saada omia lapsia. Syntyneistä homo- ja lesboparien perheyhteisöistä ei ole vielä tutkimustietoa.

Alustavat tutkimukset osoittavat, että homoisien asenteet ja suhteet lapseen eivät eroa heteroisista (Patterson ja Chan, 1999). Ehkä suurin pinnan alla oleva huoli on ollut mahdollinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö homoisän taholta. Tähän ei kuitenkaan ole mitään perusteita (Carole et al., 1994).

3.5. Pohdintaa

Tutkimuksia on kertynyt jo melko paljon. Tutkimusaineistot olivat alkuvaiheessa hyvin pieniä alle kymmenen henkilön aineistoja, nykyään jo suurempia. Aineistot saatiin alkuvaiheessa esimerkiksi ilmoittamalla homoseksuaalien julkaisuissa, ja voidaan olettaa, että tutkimuksiin valikoitui hyvin selviytyviä perheitä. Toisaalta myös vertailuryhmät valittiin vastaavilla menetelmillä, joten aineistot vinoutuivat samaan suuntaan. Täytyy myös muistaa, että homoseksuaaliset perheet ovat hyvin pieni ja syrjitty vähemmistö, jolta on myös otettu lapsia pois. Suurten, edustavien aineistojen kerääminen on näissä oloissa mahdotonta. Nyt tilanne on kuitenkin muuttumassa. Asenteet ovat avoimemmat ja keinohedelmöitys on tuonut uudenlaisen mahdollisuuden tutkia lesboperheitä yhdessä muunlaisten perheiden kanssa. Merkittävää on se, että uudet tutkimukset näyttävät vahvistavan ja rikastuttavan aikaisempia tuloksia.

Tutkimustulokset ovatkin hämmästyttävän yhdensuuntaiset: ne painottavat ihmissuhteiden ja vanhemmuuden merkitystä. Lasten kehitys edellyttää rakastavia ihmissuhteita ja vastuullista vanhemmuutta, mikä vaatii paneutumista ja antautumista vanhemmalta, oli hän sitten nainen tai mies. Perherakenne ja vanhempien sukupuoli eivät sitä vastoin näytä olevan erityisen tärkeitä. Lasten kehityksen vaikeuksiin puolestaan vaikuttavat samat tekijät niin hetero- kuin homoperheissä: ongelmat perheen ihmissuhteissa ja erityisesti vanhempien keskinäisissä väleissä, vanhempien mielenterveyden häiriöt, vanhemmuuden pettäminen ja perheen taloudellisen tilanteen romahtaminen. Nämä ongelmat eivät ole riippuvaisia vanhempien sukupuolesta.

Tutkimukset eivät kuitenkaan merkitse sitä, etteivät erilaiset perheet olisi toisistaan poikkeavia kasvuympäristöjä. Tutkimusten lähtökohdista on ollut tarkastella homoseksuaalisiin perheisiin liittyviä kielteisiä uskomuksia ja tutkimusasetelmat ovat olleet sen mukaiset. Nyt olisi aika jatkaa tutkimuksia toisista lähtökohdista. Jokaisessa perhemuodossa, niin hetero- kuin lesboperheessä, niin yksilapsisessa kuin kahdeksanlapsisessa perheessä on omat haavoittuvuutensa ja omat vahvuutensa. Perhetutkimuksessa olisi nyt edettävä tutkimaan perheiden rikasta kirjoa ilman moraalisia kannanottoja. Tähänastinen tutkimus on osoittanut, että moralisoimiselle ei ole perusteita.

KIRJALLISUUTTA

Ahola, M. (2000). "Ihan perhe vaan". Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.

Bailey, J. & Zucker, K. J. (1995). Childhood sex-typed behavior and sexual orientation: a conceptual analysis and quantitative review. *Developmental Psychology*, 31, 43-53.

Bailey, J. M., Bobrow, D., Wolfe, M. & Mikach, S. (1995). Sexual Orientation of Adult Sons of Gay Fathers. *Developmental Psychology*, 31(1), 124-129.

Brewaeyns, A. & Hall, E. V. V. (1997). Lesbian motherhood: the impact on child development and family functioning. *J. Psychosom. Obstet. Gynecol.*, 18, 1-16.

Brewaeyns, A., Ponjaert, I., Hall, E. V. V. & Golombok, S. (1997). Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, 12(6), 1349-1359.

- Chan, R. W, Raboy, B. & Patterson, C. J. (1998). Psychosocial Adjustment among Children Conceived via Donor Insemination by Lesbian and Heterosexual Mothers. *Child Development*, 69(2), 443-457.
- Flaks, D. K, Ficher, I, Masterpasqua, F. & Joseph, G. (1995). Lesbians Choosing Motherhood: A Comparative Study of Lesbian and Heterosexual Parents and Their Children. *Developmental Psychology*, 31(1), 105-114.
- Golombok, S, Perry B, Burston A, Murray C, Mooney-Somers J, Stevens M. & Golding J. (2003). Children with Lesbian Parents. *Developmental Psychology* 39 (1), 20-33.
- Golombok, S, Spencer, A. & Rutter, M. (1983). Children in Lesbian and Single-Parent Households: Psychosexual and Psychiatric Appraisal. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 24(4), 551-572.
- Golombok, S. & Tasker, F. (1996). Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings From a Longitudinal Study of Lesbian Families. *Developmental Psychology*, 32(1), 3-11.
- Golombok, S, Tasker, F. & Murray, C. (1997). Children Raised in Fatherless Families from Infancy: Family Relationships and the Socioemotional Development of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(7), 783-791.
- Golombok, S. & MacCallum, F. (2003). Practitioner Review: Outcomes for parents and children following non-traditional conception: what do clinicians need to know? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(3), 303-315.
- Gottman, J. (1990). Children of gay and lesbian parents. In F. Bozett & M. Sussman (Eds.), *Homosexuality and Family Relations* (pp. 177-196). New York: Harrington Park.
- Green, R. (1978). Sexual identity of 37 children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of Psychiatry*, 135, 692-697.
- Green, R, Mandel, J, Hotveldt, M, Gray, J. & Smith, L. (1986). Lesbian mothers and their children: a comparison with solo parent heterosexual mothers and their children. *Archive of Sexual Behaviour*, 15, 167-184.
- Hofer, B. (1981). Children's acquisition of sex-role behaviour in lesbian-mother families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 5, 536-544.
- Huggins, S. (1989). A comparative study of self esteem of adolescent children of divorced lesbian mothers and divorced heterosexual mothers. In F. Bozett (Ed.), *Homosexuality and the Family* (pp. 123-135). New York: Harrington Park.
- Javaid, G. A. (1993). The children of homosexual and heterosexual single mothers. *Child Psychiatr Hum Dev*, 23, 235-248.
- Jenny, C, Roesler, T. A, & Poyer, K. L. (1994). Are Children at Risk for Sexual Abuse by Homosexuals? *Pediatrics*, 94(1), 41-44.

- Kirkpatrick, M. (1987). Clinical implications of lesbian mother studies. *Journal of Homosexuality*, 13, 201-211.
- Kirkpatrick, M, Smith, C. & Roy, P. (1981). Lesbian mothers and their children: a comparative survey. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, 545-551.
- Mucklow, B. & Phelan, G. (1979). Lesbian and traditional mothers' responses to child behaviour and self concept. *Psychological Reports*, 44, 880-882.
- Patterson, C. J. (1992). Children of Lesbian and Gay Parents. *Child Development*, 63, 1025-1042.
- Patterson, C. J. (1994). Children of the lesbian baby boom: Behavioral adjustment, self-concepts and sex-role identity. In B. Greene & G. Herek (Eds.), *Contemporary perspectives on lesbian and gay psychology: Theory, research and application* (pp. 156-175). Beverly Hills, California: Sage.
- Patterson, C. J. (1995). Families of the Lesbian Baby Boom: Parents' Division of Labor and Children's Adjustment. *Developmental Psychology*, 31(1).
- Patterson, C. J. & Chan, R. W. (1999). Families Headed by Lesbian and Gay Parents. In M. E. Lamb (Ed.), *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families* (pp. 191-220). Mahwah, New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Puryear, D. (1983). *A comparison between the children of lesbian mothers and the children of heterosexual mothers*. Unpublished doctoral dissertation, California School of Professional Psychology, Berkeley, California.
- Rees, R. L. (1979). *A comparison of children of lesbian and single heterosexual mothers on three measures of socialization*. Unpublished doctoral dissertation, California School of Professional Psychology, Berkeley, CA.
- Schaffer, H. R. (1998). *Making Decisions about Children*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Stevenson, M. R. & Black, K. N. (1988). Paternal Absence and Sex-Role Development: A Meta-Analysis. *Child Development*, 59, 793-814.
- Tasker, F. & Golombok, S. (1995). Adults Raised as Children in Lesbian Families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(2), 203-215.
- Tasker, F. L. & Golombok, S. (1997). *Growing Up in a Lesbian Family. Effects on Child Development*. New York - London: The Guilford Press.

4. IHMIS- JA PERUSOIKEUDET

4.1. Ihmisoikeudet

Lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Edellä mainitut kolme seikkaa löytyvät jo YK:n lapsen oikeuksien julistuksesta vuodelta 1948. Samalla kirjattiin lasten oikeus samaan yhteiskunnan antamaan suojaan riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa vai sen ulkopuolella. Sovellettuna tämän päivän yhteiskuntaan ja perhemuotoihin 25 artiklassa lausutun voidaan tulkita merkitsevän samanlaista suojaa myös rekisteröidyssä parisuhteessa.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen voimaan saattamista koskeva laki tuli voimaan Suomessa elokuussa 1991 (SopS nro 60/1991). Sopimuksen yleismääräys velvoittaa sopimusvaltiota ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi. Lapselle halutaan antaa samanlaiset oikeudet ihmisenä ja tasavertaisena yksilönä kuin täysi-ikäiselle ihmiselle sekä korostetaan lasten erityisasemaan liittyviä oikeuksia.

Lapsen edun käsitteellä on keskeinen asema arvioitaessa sitä, mikä on hyväksi lapselle. Lapsen etu ei ole kuitenkaan kaiken ohittava eri näkökohtia punnittaessa. (Detrick 1999, s. 102). Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen 3 artiklan 1 kohta sisältää koko sopimusta koskevan yleisperiaatteen siitä, että kaikkien yksityisten ja julkisten lasten kanssa tekemisissä olevien viranomaisen ja lainsäädäntöelinten on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. 3 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon hänestä vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet huomioon ottaen sekä ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. Saman sopimuksen 18 artiklan mukaan vanhemmat vastaavat lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä siten, että lapsen etu määrää myös heidän toimintaansa.

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus voi siten asettaa Suomelle velvoitteita, jotka merkitsevät tässä lapsen aseman yhdenvertaistamista riippumatta lapsen biologisen vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta ja yhteiselämän muodosta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Vaikka 8 artikla suojaa etupäässä yksilön vapauspiiriä viranomaisen puuttumiselta, voidaan valtiolta edellyttää myös positiivisia toimenpiteitä oikeuksien turvaamiseksi. Tällöin tulee olla olemassa positiivisten toimintavelvoitteiden ja yksityisyyden tai perhe-elämän suojan välillä suora ja välitön yhteys. Perheellä voidaan tarkoittaa muun muassa traditionaalista ydinperhettä, avioparia, isää ja lasta taikka lapsen ja hänen isovanhempiensa muodostamaa yhdessä asuvaa yksikköä. Niin ikään ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on katsottu avoliitossa syntyneelle lapselle muodostuvan perheyhteys molempiin vanhempiinsa, vaikka nämä eivät lapsen syntyessä enää asukaan yhdessä. Sopimus ei anna suojaa samalla tavoin samaa sukupuolta olevien välisille suhteille (tapaus X, Y ja Z v. Yhdistynyt kuningaskunta vuodelta 1997). Samaa sukupuolta olevat henkilöt ja toisen lapsi muodostavat 8 artiklassa tarkoitetun perheen, mutta harkittaessa lapsen ja lapsen biologisen vanhemman elämäkumppanin tai rekisteröidyn puolison välistä perhesuhdetta valtiolla on katsottu olevan laaja harkintavaltia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on eräissä muissakin ratkaisuisaan ottanut kantaa perheen määrittelyyn. Tapauksessa Hokkanen v. Suomi vuodelta 1994 tuomioistuin katsoi, että isä ja avioliitossa syntynyt lapsi kuuluivat 8 artiklan soveltamisalaan, vaikka he eivät olleet vuosiin asuneet yhdessä. Tapauksessa Bronda v. Italia vuodelta 1998 kat-

sottiin, että lapsen ja hänen isovanhempansa välillä voi olla artiklan soveltamisalaan kuuluvaa perhe-elämää silloin, kun he ovat asuneet yhdessä. Tuomioistuin on katsonut tapauksessa Keegan v. Irlanti vuodelta 1994, että avioliiton yhteydessä syntyneelle lapselle muodostuu perhe-yhteys molempiin vanhempiinsa, vaikka he eivät enää lapsen syntyessä asukaan yhdessä. (Pellonpää 2000, s. 390-395)

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP-sopimus) on myös erityismääräys lasten oikeuksista. Lapsella on 24 artiklan mukaan oikeus suojeluun perheensä, yhteiskunnan ja valtion taholta. 23 artiklassa turvataan lapsen asema avioliiton purkautuessa.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (TSS-sopimus) 10 artiklan mukaan kaikkiin lapsiin ja nuoriin nähden on ryhdyttävä erityisiin suojele- ja avustustoimiin ilman syrjintää. Heidät on suojattava taloudelliselta ja sosiaaliselta hyväksikäytöltä. Perheelle on annettava apua niin kauan kuin se on vastuussa vajaavaltaisen lapsen huollosta ja kasvatuksesta.

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa perheellä on korostettu rooli ja merkitys lapsen hyvinvoinnin ja kasvun turvaajana. Perheille tulee luoda mahdollisuudet täyttää tämä tehtävä.

Euroopan unionin perusoikeuskirja allekirjoitettiin 7.12.2000 ja julkaistiin 18.12.2000 Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä. Vaikka perusoikeuskirja ei ole tällä hetkellä oikeudellisesti sitova asiakirja, EY-tuomioistuin on viitannut siihen ratkaisukäytännössään. Tasa-arvo merkitsee perusoikeuskirjassa muun muassa yhdenvertaisuutta lain edessä, syrjintäkieltoa, miesten ja naisten välistä tasa-arvoa sekä lapsen ja vanhusten oikeuksia. 24 artiklassa todetut lapsen oikeudet ovat oikeus hyvinvoinnille välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon ja oikeus saada vapaasti ilmaista mielipiteensä. Lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Kaikessa viranomaisten ja yksityisten laitosten lasta koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista. Perusoikeuskirja korostaa säännöllisyyttä ja suoraa yhteyttä.

4.2. Perusoikeudet

Perustuslaki tuli voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2000. Perusoikeussäännökset otettiin uuteen perustuslakiin sellaisina kuin ne olivat hallitusmuodon vuonna 1995 uudistetussa II luvussa. Perustuslain 6 § sisältää syrjintäkiellon, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp s. 43) perusteluissa mainitaan esimerkkinä muista kielletyistä syrjintäperusteista muun muassa henkilön sukupuolinen suuntautuminen. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Tästä ja edellä mainitusta syrjintäkiellosta seuraa lainsäätäjälle velvollisuus huolehtia siitä, ettei lainsäädäntöön sisälly sääntelyitä, jotka asettavat ihmiset sukupuolisen suuntautumisensa nojalla perusteettomasti toisistaan poikkeavaan asemaan. Kielletystä syrjinnästä on kysymys silloin, kun eri asemaan asettamista ei voida perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Hyväksyttävälle perusteelle asetettavat vaatimukset ovat edellä mainitun hallituksen esityksen mukaan korkeat erityisesti silloin, kun erilainen kohtelu perustuu syrjintäkieltosäännöksessä nimenomaisesti lueteltuihin perusteisiin. Kielto syrjiä ketään sukupuolisen suuntautumisen perusteella on mainittu halli-

tuksen esityksen perusteluissa yhtenä esimerkkinä syrjäntäkieltosäännöksessä mainitusta ”muusta henkilöön liittyvästä syystä”. Samalla edistettiin perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista julkisen vallan toimenpitein perustuslain 22 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Perustuslain 6 §:n toisen momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännös on perusta lasten positiiviselle erityiskohtelulle, jotta voidaan turvata lasten tasa-arvoinen asema aikuisväestöön nähden. (HE 309/1993 vp, s. 45).

Perustuslain 6 §:ssä lausutun perusteella tulee erilaisia perheitä ja niissä kasvavia lapsia tukea ja kohdella yhdenvertaisesti. Lapset ovat keskenään yhdenvertaisia, mikä merkitsee lasten yhdenvertaista kohtelua yksilöinä.

Perustuslain 19 §:ssä todetaan oikeus sosiaaliturvaan. 19 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Rekisteröidyt puoliset saattavat tosiasiallisesti vastata perheeseen kuuluvan lapsen hyvinvoinnista ja tarpeista. Julkisen vallan tulee siten toimillaan edistää perheiden mahdollisuuksia huolehtia tehtävistään tasa-arvoisesti ilman syrjintää.

Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan hallituksen esityksestä laiksi virallistetuista parisuhteista (PeVL 15/2001 vp, s. 2), että kyseessä olevan kaltaisia lakeja säädettäessä ”on kyse sellaisista erityisesti yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuista, joissa avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua. Lakien tulkinta saattaa ajan kuluessa muuttua ja perustuslain tulkinta aktiivisesti muuttaa arvokäsityksiä.” Tämä lausuma merkitsee sitä, että edellä selvitetyn kaltaisissa tilanteissa erilainen kohtelu ei ole perustuslain vastaista. Toisaalta lausuman muotoilulla on jätetty avoimeksi mahdollistaa muutokset arvojen muuttumisen perusteella.

5. OIKEUSKEHITYS ERÄISSÄ MUISSA EUROOPAN MAISSA

5.1. Tanska

Samaa sukupuolta olevat henkilöt ovat voineet rekisteröidä Tanskassa parisuhteensa 1.10.1989 lähtien (Lov om registreret partnerskab, LOV nr 372 af 07/06/1989).

Rekisteröidyssä parisuhteessa puolisoilla on mahdollisuus perheen sisäisen adoption siten, että puolisoilla on mahdollisuus adoptoida vain tanskalainen lapsi (Lov om ændring af lov om registreret partnerskab, Lov nr 360 af 02/06/1999). Puolisoilla ei siten ole mahdollisuutta adoptoida sanotussa tilanteessa lasta ulkomailta. Puolisot voivat olla yhdessä toisen puolison alaikäisen lapsen huoltajia.

5.2. Islanti

Islannissa samaa sukupuolta olevat henkilöt ovat voineet rekisteröidä yhteiselämänsä 26.6.1996 lukien (Lög um stadfesta samvist, no 87, 12. juni 1996). Perheen sisäinen adoptio on ollut mahdollista vuodesta 2000 lukien. Perheen sisäinen adoptio on mahdollista vain islantilaisten lasten osalta (Lög um breytingu á lögum um samvist 8. mai 2000).

Jos lapsen huoltaja solmii avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen (stadfesta samvist), voi parisuhteen toinen puoliso jakaa lapsen huollon yhdessä lapsen kahden muun huoltajan kanssa, mikäli lapsi asuu yhdessä puolisoiden kanssa.

5.3. Norja

Norjassa parisuhteen rekisteröimistä koskeva laki tuli voimaan 1.8.1993 (Lov om registrert partnerskap nr. 40, 30.4.1993). Puolisot eivät voi adoptoida yhdessä lasta. Perheen sisäinen adoptio on ollut mahdollinen 1.1.2002 lukien (Lov nr 36, 15.6.2001). Puolisot voivat olla yhdessä toisen puolison alaikäisen lapsen huoltajia.

5.4. Ruotsi

1.1.1995 tuli Ruotsissa voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta (Lag om registrerat partnerskap, 1994:1117). Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta inseminaatiota (lagen om insemination) ja hedelmöityshoitoa (lagen om befruktning utanför kroppen) koskevia lakeja. (Lag 2002:603).

1.2.2003 Ruotsissa tuli voimaan adoptiolain muutos, joka mahdollistaa sen, että rekisteröidyn parisuhteen puolisot voivat yhdessä adoptoida lapsen aviopuolisoiden tavoin. Myös kansainvälinen adoptio on mahdollinen. Ruotsissa on katsottu, että ottolapsineuvonnassa samat asiat tulevat esille ja harkittavaksi riippumatta siitä, onko hakijapari aviopari vai rekisteröity pari. Ensisijainen ratkaisuperuste on aina lapsen etu. (SOU 2001:10, regeringens proposition 2001/02:123 partnerskap och adoption, lagutskottets betänkande 2001/02:LU27)

5.5. Alankomaat

Alankomaissa rekisteröityä parisuhdetta (geregistreerd partnerschap) koskeva laki tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1998. Tämä laki poikkeaa pohjoismaisista laeista siinä, että mahdollisuus parisuhteen rekisteröintiin on avattu myös naisen ja miehen muodostamille pareille. Alankomaissa myös samaa sukupuolta olevilla pareilla on mahdollisuus valita, rekisteröivätkö he parisuhteensa vai solmivatko he avioliiton.

Vuoden 2002 alusta oikeustila muuttui Alankomaissa. Kun lapsi syntyy kahden naisen rekisteröidyn parisuhteen tai avioliiton aikana, molemmat naiset jakavat vanhemmuuteen liittyvät vastuut suoraan lain nojalla lapsen syntymästä lähtien. Asia tulee saattaa oikeuden ratkaistavaksi, jos

lapsen isä haluaa jakaa lapsensa huoltajuuden samaa sukupuolta olevan puolisonsa kanssa. Juridisesti vanhemmuus-huoltajuus toteutuu adoptiomenettelyn kautta. Samaa sukupuolta oleva pari voi ottaa yhdessä ottolapsen. Mahdollisuus ottaa ottolapsi on rajattu vain kotimaiseen lapseksiottamisiin.

5.6. Eräät muut maat

Isossa-Britanniassa samaa sukupuolta olevilla henkilöillä on oikeus adoptoida lapsi. Parisuhteen rekisteröiminen on mahdollista myös esimerkiksi Saksassa, Ranskassa ja Belgiassa. Näissä maissa rekisteröinnin oikeusvaikutukset ovat rajoitetummat kuin Skandinaviassa ja Alankomaissa. Belgiassa 30.1.2003 hyväksytyn ja 1.6.2003 voimaan tulleen lain mukaan samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton, mutta he eivät voi yhdessä adoptoida lasta ja rekisteröidyn parisuhteen ja avioliiton aikana syntyvän lapsen huoltaja on lapsen äiti, eivätkä naiset yhdessä.

5.7. Rekisteröidyn parin suorittaman lapseksiottamisen tunnustaminen Suomessa

Lapseksiottamista koskevan lain 38 §:n mukaan vieraassa valtiossa tapahtunut lapseksiottaminen on pääsääntöisesti ilman eri toimenpidettä pätevä Suomessa, jos kummallakin lapseksiottajalla on ollut lapseksiottamisen ajankohtana asuin- tai kotipaikka kyseessä olevassa valtiossa tai tämän valtion kansalaisuus tai jos lapseksiottaminen on pätevä siinä valtiossa, jossa lapseksiottajalla on lapseksiottamisen hetkellä ollut asuin- tai kotipaikka. Mikäli vieraassa valtiossa tapahtunut lapseksiottaminen ei ole pätevä Suomessa, on se pätevä vain, jos Helsingin hovioikeus on sen vahvistanut. Helsingin hovioikeus voi vahvistaa vieraassa valtiossa tapahtuneen lapseksiottamisen päteväksi lain 41 §:ssä mainituissa tilanteissa.

Edellä selvitetty merkitsee sitä, että ulkomaiset lapseksiottamiset yleensä tunnustetaan Suomessa. Tunnustamista koskevat säännökset eivät tunne perusteita, joiden nojalla tunnustaminen voitaisiin evätä esimerkiksi sen vuoksi, että kyseiset henkilöt eivät Suomen lain mukaan voi ottaa yhdessä ottolasta.

6. NYKYTILANTEEN ARVIOINTI

6.1. Vanhemmuuden käsite

Ajatus samaa sukupuolta olevien henkilöiden yhteisestä lapsesta edellyttää vakiintuneen käsitystavan muuttamista. Vanhemmuus on nykyisin oikeudellisesti katsoen äitiyttä tai isyyttä, ja jokaisella lapsella voi olla vain yksi äiti ja yksi isä. Rekisteröidyn parin yhteinen vanhemmuus merkitsee puolestaan sitä, että lapsella voisi olla juridisesti kaksi äitiä tai kaksi isää.

Isyys ja äitiys ovat hyvin perustavanlaatuisia oikeudellista ja sosiaalista todellisuutta hahmottavia käsitteitä. Niiden avulla jäsenetään ihmissuhteita, joiden kautta lapsi syntyessään kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan ja saa elämälleen juuret. Muun muassa näistä syistä isyydellä ja äitiydel-

lä on erityinen merkitys jokaisen elämässä. Näiden käsitteiden sisällön muuttaminen ei sen vuoksi voi tapahtua ilman painavia perusteita ja ottamatta huomioon yhteisön jäsenten suhtautumista muutoksiin.

Toisaalta on tärkeää huomata, että isyys ja äitiys ovat oikeudellisina käsitteinä sosiaalisia konstruktioita, yhteisössä ja sen lainsäädännössä määriteltyjä asioita. Niillä ei tällöin viitata pelkästään biologiseen tosiseikkaan. Biologinen polveutuminen on tosin määritelmän tärkeä mutta ei suinkaan välttämätön ainesosa. Vanhemmuuden käsitteen irrottaminen biologisesta perustastaan on eräissä tapauksissa jo vanhastaan nähty tarpeelliseksi, jotta voitaisiin suojata lasta ja tämän tärkeitä ihmissuhteita tai edistää muita tärkeiksi nähtyjä tavoitteita.

Nykyllä lainsäädännössä olevia esimerkkejä siitä, miten tietoisesti erotetaan toisistaan oikeudellinen vanhemmuus ja biologinen polveutuminen, ovat lapseksiottaminen ja isyyden kumoamiselle asetetut määräajat. Lapseksiottamisessa vanhemmuus luodaan viranomaisen päätöksellä. Isyyden kumoamiselle asetettujen määräaikojen tarkoitus on puolestaan suojata isyysuhteen pysyvyyttä siinäkin tapauksessa, että varmasti tiedettäisiin, ettei mies biologisesti ole lapsen isä.

Perhelainsäädännön historia tuntee lukuisia muitakin esimerkkejä tilanteista, joissa biologinen polveutuminen ja vanhemmuus on erotettu toisistaan. Edellä mainituista tilanteista poiketen tarkoituksena ei tällöin ole aina ollut lapsen edun turvaaminen. Esimerkiksi isyyden vahvistaminen on saatettu kieltää tapauksissa, joissa lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja lapsen siittänyt mies on avioliitossa muun kuin lapsen äidin kanssa. Lapsen syntyessä inestien seurauksena isyyden vahvistaminen on saatettu kieltää tai säätää se mahdolliseksi ainoastaan sillä edellytyksellä, ettei äitiyttä oikeudellisesti todeta. Eräissä maissa – ja nykyisinkin Ranskassa – on lisäksi ollut mahdollisuus lapsen anonyymiin synnyttämiseen, jolloin lapsi jää vaille vanhempia siitä riippumatta, että heidän henkilöllisyytensä tosiasiaassa tiedettäisiin.

Se, että vanhemmuus on sosiaalinen konstruktio, on tehnyt mahdolliseksi sen, että käsitteen sisältöä on voitu muuttaa määrittelemällä sitä uudelleen niin, että se on tullut vastaamaan kulloinkin hyväksyttävänä pidettyjä tavoitteita. Näitä ovat eri aikoina olleet muun muassa lapsen kehityksen turvaaminen, siveellisyyden edistäminen ja pyrkimys toivotun perhejärjestelmän ylläpitämiseen.

Nykyajan perhepolitiikassa keskeisenä tavoitteena on lapsen edun huomioon ottaminen. Suomi on lähes kaikkien muiden maailman valtioiden tavoin saattanut voimaan lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991), jonka 3 artiklan mukaan kaikissa muun muassa lainsäädäntöelimien toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämä saattaa edellyttää muun muassa sitä, että vanhemmuuteen liittyvien käsitteiden sisältöä muutetaan, mikäli näin voidaan yksittäistapauksessa parantaa lapsen tärkeiden ihmissuhteiden turvaa ja vakautta.

Samaa sukupuolta olevien muodostamissa perheissä elää lapsia. Osa heistä on syntynyt parisuhteen aikana, ja monella muullakin parisuhdepuolisoiden muodostama perhe on hänen ainoa todellinen perheyhteisönsä. Perheessä elävien ihmisten näkökulmasta lapsella saattaa tällöin tosiasiallisesti olla kaksi vanhempaa, vaikka lainsäädäntö ei toista heistä vanhemmaksi tunnusta. Tällöin on asianmukaista, että lainsäädäntöä muuttamalla tehdään mahdolliseksi sen arvioiminen, onko vanhemmuussuhteen oikeudellinen vahvistaminen lapsen edun mukaista. Se, että tähän pääsemisen edellyttää vanhemmuuden osittaista uudelleen määrittelyä, ei toimikunnan käsityksen mukaan ole riittävä peruste ajatuksen torjumiseen. Tässä yhteydessä on myös muistettava, että asia koskettaa välittömästi sängen pientä määrää lapsia. Asian merkitystä ei sen vuoksi tule yliarvioida. Uudistus ei edellytä sitä, että kenenkään olisi tarpeen luopua ihanteistaan, jotka koskevat

vanhemmuutta. Kysymys on vain siitä, että tunnustetaan samaa sukupuolta olevien perheissä elävien lasten olemassaolo ja suvaitaan sitä, että lainsäädäntö antaa mahdollisuuden toteuttaa myös tämän lapsiryhmän osalta sellaiset ratkaisut, joita kunkin lapsen osalta voidaan pitää hänen etunsa mukaisina.

6.2. Käytännön kysymyksiä

6.2.1. Lapseksiottaminen

Rekisteröidyt parit eivät Suomessa voi yhdessä ottaa ottolasta eikä myöskään toinen voi ottaa lapsekseen rekisteröidyn puolisonsa lasta (nk. perheen sisäinen adoptio). Tällaiset parit ovat siten erilaisessa asemassa kuin avioparit, joilla on mahdollisuus sekä yhteiseen vieraan lapsen adoptioon että perheen sisäiseen adoptioon. Avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen ero näkyy myös siinä, että avioliitossa yksinadoptio on mahdollista vain poikkeuksellisesti, kun taas rekisteröidyssä parisuhteessa ei ole periaatteessa tällaista rajoitusta.

Arvioitaessa kysymystä, tulisiko lapseksiottaminen rekisteröidyissä parisuhteissa tehdä nykyistä laajemmin mahdolliseksi, on syytä erottaa toisistaan perheen sisäinen adoptio ja vieraan lapsen adoptio. Kun on kysymys ensiksi mainitusta, lapsi elää jo lapseksiottajan perheessä. Lapsen sijoittamista uusiin olosuhteisiin ei siten tapahdu, vaan kysymys on ainoastaan siitä, onko perheessä jo elävän lapsen edun mukaista, että hän saa uuden vanhemman. Yksittäistapauksessa näin voi olla asia esimerkiksi silloin, kun lapsella on alun perin ollut vain yksi vanhempi tai kun vanhempi, joka ei asu lapsen kanssa, ei pidä tähän mitään yhteyttä. Perheen sisäisen adoption kautta lapsen biologinen vanhempi voi myös saada varmuuden siitä, että lapsi ei jää vanhemmatta hänen itsensä mahdollisesti kuollessa. Oikeudellisen suhteen vahvistaminen lapsen ja hänen vanhempansa parisuhdepuolison välille saattaa lisäksi entisestään vahvistaa heidän välisensä tunnesuhteen kestävyyttä.

Perheen sisäinen adoptio ei koskaan ole yksinkertainen asia. Kokemuksia on siitä, että vanhemaksi perheen sisäisen adoption kautta tullut saattaa parisuhteen purkauduttua menettää kiinnostuksen ottolapseensa. Tämä on lapsen kannalta ikävää erityisesti silloin, jos lapsi on perheen sisäisen adoption vuoksi menettänyt toisen biologisista vanhemmistaan. Näitä vaaroja ja osapuolten vaikuttimia lapseksiottamiseen voidaan kuitenkin arvioida ottolapsineuvonnan yhteydessä. Sen vuoksi ei voida pitää perusteltuna, että lainsäädäntö yleisesti epää perheen sisäisen adoption mahdollisuuden. Olisi asianmukaista, että kysymystä perheen sisäisen adoption toteuttamisesta päästäisiin arvioimaan lähtien siitä, mitä kysymyksessä olevan lapsen etu käsillä olevassa tapauksessa vaatii.

Kun kysymyksessä on vieraan lapsen adoptio, tilanne on toinen. Adoptioprosessin alkuvaiheessa ei vielä ole olemassa tiettyä lasta, jonka edusta olisi huolehdittava. Kysymystä voidaan sen vuoksi lähestyä lapsen etua yleisempien näkökohtien perusteella. Miltei kaikki vieraan lapsen adoptiot ovat nykyisin ulkomaalaisadoptioita. Lapsen siirtyminen Suomeen alkuperävaltiosta on suuri muutos, jonka on voitu havaita monin tavoin rasittavan lasta. Lapsen siirtäminen samaa sukupuolta olevien vanhempien perheeseen voisi olla ylimääräinen rasite, jolta lasta saattaa olla tarpeen säästää. Kansainvälisen adoption kautta maahan tulleet lapset saattavat kokea voimakkaasti jo pelkän kulttuurisen muutoksen niin, ettei heidän hämmennystään tulisi lisätä samaa sukupuolta olevilla vanhemmilla. Toisaalta ei ole selvää näyttöä siitä, että samaa sukupuolta olevat ottovanhemmat olisivat lapselle suurempi rasite kuin esimerkiksi se, että ottovanhemmat kuuluvat jo-

honkin etniseen, uskonnolliseen tai kielivähemmistöön. Tutkimuksia ottolasten kehityksestä samaa sukupuolta olevien ottovanhempien perheessä ei juuri ole.

Lapsen etu ja lasten etu eivät ole aina yhteneväiset. Kansainvälisen adoption ongelma voi olla lasten alkuperämaiden kielteinen suhtautuminen rekisteröityihin parisuhteisiin ja suhtautumisen vaikutus heteroseksuaalisten henkilöiden mahdollisuuteen adoptoida lapsi tällaisesta maasta.

Ne argumentit, jotka edellä on esitetty vieraan lapsen adoptiota vastaan, eivät kuitenkaan koske tilanteita, joissa kysymys ei varsinaisesti ole perheelle ”vieraasta” lapsesta, vaan rekisteröidyn parin lähipiirissä eläneestä lapsesta, jonka elämää joudutaan järjestämään uudelleen. Kysymys voi olla esimerkiksi rekisteröidyn puolison sisaren tai veljen lapsesta, joka menettää vanhempansa. Syntyvä tilanne muistuttaa perheen sisäistä adoptiota siinä, että kummassakin tapauksessa on olemassa tietty lapsi, jonka kehitys olisi turvattava hänen etuaan silmällä pitäen. Lain ei tällöin tulisi sulkea pois mahdollisuuksia, jotka yksittäistapauksessa voivat olla lapsen kannalta parhaita. Jos lapsi kokee rekisteröidyn parin molemmat osapuolet itselleen hyvin läheisiksi, rekisteröidyn parin suorittama yhteisadoptio voi olla lapsen kannalta parempi vaihtoehto kuin toisen osapuolen yksinadoptio. Sen vuoksi on pidettävä epäkohtana, että laki nykyisin sulkee pois tämän mahdollisuuden.

6.2.2. Lapsen tapaamisoikeus

Samaa sukupuolta olevien perheet, joissa elää lapsia, eivät sosiaalipsykologisesti poikkea muista lapsiperheistä. Puolisoilla on yleensä yhteinen kotitalous ja usein tätä laajempikin taloudellinen yhteisyys. Yhteinen perhe-elämä synnyttää tavallisesti läheisen suhteen lapsen ja hänen vanhempansa elämänkumppanin välille, ja parisuhdeperheen molemmat aikuiset osallistuvat tosiasiallisesti lapsen huoltoon ja hoitoon.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki antaa mahdollisuuden siihen, että lapsen huolto määrätään samaa sukupuolta oleville yhteisesti, jos se havaitaan lapsen edun mukaiseksi. Samalla edellytyksellä lapselle voidaan määrätä useampikin kuin kaksi huoltajaa. Laki tarjoaa siten mahdollisuuden perhemuotojen moninaisuuden huomioon ottavaan ratkaisuun. Mitään sellaista vaihtoehtoa, joka yksittäistapauksessa saattaa olla lapsen kannalta paras, ei ole yleisesti suljettu pois.

Tapaamisoikeus sitä vastoin koskee lain mukaan ainoastaan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempansa. Tapaamisoikeutta ei voida vahvistaa siten, että tapaajana olisi muu kuin lapsen vanhempi. Lapselle on kuitenkin saattanut syntyä hyvä suhde vanhempansa elämänkumppaniin, joka on saattanut pitkään olla tosiasiallisesti isän tai äidin roolissa lapseen nähden. On pidettävä epäkohtana, että laki ei anna lainkaan mahdollisuutta tapaamisoikeuden vahvistamiseen lapsen ja hänen sosiaalisen vanhempansa välille.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa lapsia koskevissa muun muassa lainsäädäntöelinten ja tuomioistuinten toiminnassa on otettava huomioon lapsen etu. Tämän tavoitteen toteuttamista edistäisi, jos tapaamisoikeus voitaisiin lapsen edun sitä edellyttäessä vahvistaa myös lapsen ja muun lapselle hyvin tärkeän henkilön kuin lapsen vanhemman välille. Näin edistettäisiin myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa mainitun perhe-elämän kunnioittamisen tavoitteen toteutumista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on eräissä ratkaisuissaan katsonut, että 8 artiklassa tarkoitettua suojattua perhe-elämää voi olla myös muiden kuin lapsen ja hänen oikeudellisen vanhempansa välillä (Eur.Court HR, Scozzari and Giunta v. Italy

13.7.2000; Eur.Court HR, Boyle v. UK 28.2.1994). Eräs tapa aktiivisin toimenpitein edistää tällaisen perhe-elämän kunnioittamista on tehdä tapaamisoikeuden vahvistaminen mahdolliseksi. Mainittuihin ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin perustuu osaltaan myös Euroopan neuvostossa 2002 laadittu yleissopimus lapsia koskevasta yhteydenpidosta (ETS 192). Sen mukaan tapaamisoikeus tulee lapsen edun sitä edellyttäessä vahvistaa myös lapsen ja muun henkilön kuin lapsen vanhemman välille, jos viimeksi mainitulla on perhesiteet lapseen.

Kysymys tapaamisoikeuden vahvistamisesta ei koske pelkästään rekisteröityjen parisuhteiden purkautumistilanteita. Vastaavanlainen tarve tapaamisoikeuden vahvistamiseksi voi syntyä myös esimerkiksi vanhemman uuden avioliiton tai avioliitonomaisen suhteen purkautuessa, jolloin lapselle voi olla tärkeää, että hänelle voidaan turvata mahdollisuus pitää yhteyttä isä- tai äitipuoleensa. Kysymykseen olisi siten tarpeen löytää yleinen ratkaisu, joka samalla tulisi parantamaan myös rekisteröidyn parin muodostamassa perheessä elävien lasten asemaa.

Pääsääntönä tulisi vastaisuudessakin olla, että lapsen huoltaja päättää, keihin lapsi pitää yhteyttä ja millä tavoin. Lapsen kannalta ei ole optimaalista, että hänelle läheiset henkilöt riitelevät tuomioistuimessa tapaamisesta. Huoltajan pakottaminen sallimaan tapaamiset voi myös ylläpitää jännitteitä perheessä, joista lapsi kärsii. Lapsen kannalta ei myöskään ole hyväksi, jos vahvistetaan runsaasti tapaamisoikeuksia, jotka asettavat aikatauluja ja katkaisevat lapsen normaalia elämää.

Tapaamisoikeuden vahvistamiseen lapsen ja muun kuin lapsen vanhemman välille liittyy siten ongelmia. Nämä ongelmat eivät kuitenkaan riitä perustelemaan sitä, että mahdollisuus tapaamisoikeuden vahvistamiseen lapsen ja muun henkilön kuin lapsen vanhemman välille tulisi yleisesti kieltää. Ongelmat voidaan ottaa huomioon harkittaessa, onko tapaamisoikeutta syytä vahvistaa. Esiintyy tapauksia, joissa lapsen huoltaja ei oman ongelmallisen tilanteensa vuoksi kykene näkemään sitä, miten tärkeää lapselle olisi säilyttää suhteet esimerkiksi huoltajan entiseen elämänkumppaniin tai isovanhempiinsa, joilla on ollut lapsen kasvamisessa tärkeä osa ennen vanhemman perhetilanteen muuttumista. Näissä tilanteissa mahdollisuus tapaamisoikeuden vahvistamiseen olisi perusteltu.

6.2.3. Perhevapaat

Sairausvakuutuslain perhevapaisiin liittyvät rahaetuudet ovat sukupuolisidonnaisia, eivätkä sellaisenaan auta samaa sukupuolta olevien perheen toimeentuloa perhevapaiden aikana. Kun lapsi syntyy naisparin perheeseen, on lapsen äidillä oikeus äitiysrahaan. Äidin samaa sukupuolta olevalla elämänkumppanilla ei ole mahdollisuutta isyysvapaata vastaavaan perhevapaaseen eikä vastaaviin rahaetuuksiin. Naisparien tulisi voida jakaa perhevapaat siten kuin voimassa olevan oikeuden mukaan lapsen vanhemmat ja saada vastaavat rahaetuudet.

Miesparin perheessä syntymänsä jälkeen elävän lapsen tilanne on monimutkaisempi. Lapsen synnyttänyt äiti on oikeutettu äitiyspäivärahaan synnytyksen perusteella. Sairausvakuutuslaki ei ota huomioon tilannetta, jossa lapsi ei elä äitinsä kanssa. Isä, joka ei elä yhteistaloudessa lapsen äidin kanssa, ei ole oikeutettu isyyspäivärahaan. Näin ollen miesparin perhe jää lapsen syntymän yhteydessä kokonaan sairausvakuutuslain ulkopuolelle, vaikka he tosiasiallisesti hoitavat lasta.

7. EHDOTUKSET

7.1. Lapseksiottaminen

Toimikunta katsoo, että eräissä konkreettisissa tilanteissa lapsen etu voi vaatia sitä, että rekisteröidyssä parisuhteessa elävä voi ottaa lapsekseen rekisteröidyn puolisonsa lapsen tai rekisteröity pari saa yhdessä ottaa ottolapsen. Tämän vuoksi toimikunta ehdottaa lapseksiottamista koskevan lain 6 §:n ja parisuhdelain 9 §:n muuttamista siten, että rekisteröidylle parille annetaan mahdollisuus lapseksiottamiseen jäljempänä selvitettävällä tavalla.

7.1.1. Perheen sisäinen lapseksiottaminen

Toimikunta ehdottaa, että perheen sisäinen lapseksiottaminen mahdollistetaan rekisteröidyssä parisuhteessa. Tällöin rekisteröity puoliso voisi ottaa omakseen puolisonsa lapsen sellaisin oikaisuvaikutuksin kuin laissa lapseksiottamisesta säädetään.

7.1.2. Muu lapseksiottaminen

Toimikunta ehdottaa, että rekisteröidylle parille annettaisiin tietyissä tapauksissa mahdollisuus ottaa yhdessä ottolapseksi myös sellainen lapsi, joka ei ole kummankaan rekisteröidyn puolison oma lapsi. Mahdollisuus yhteiseen lapseksiottamiseen olisi silloin, kun kysymys on rekisteröidyn parin lähimpiin kuuluvasta lapsesta, jonka elämän puitteet joudutaan järjestämään uudelleen esimerkiksi vanhempien kuoleman vuoksi. Jos lapsi vanhastaan tuntee parin molemmat osapuolet ja kokee heidät itselleen hyvin läheisiksi, yhteinen lapseksiottaminen saattaa olla lapsen kannalta yksinadoptiota parempi ratkaisu. Kysymys ei siten olisi vieraan lapsen lapseksiottamisesta sanan varsinaisessa mielessä, vaan mahdollisuudesta perheelle läheisen lapsen yhteisadoptioon.

7.2. Tapaamisoikeus

Toimikunta ehdottaa, että tuomioistuin voisi, jos se on lapsen edun mukaista, vahvistaa tapaamisoikeuden lapsen ja hänen vanhempansa rekisteröidyn puolison välille puolisoiden asuessa erillään tai parisuhteen päätyttyä eroon.

Ehdotus merkitsee sitä, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa suojaamaan muutakin lapselle erityisen tärkeää henkilösuhdetta kuin lapsen ja vanhemman välistä suhdetta. Koska tällaisia henkilösuhteita voi syntyä muidenkin kuin lapsen ja vanhemman rekisteröidyn puolison välille, asia olisi ratkaistava yleisesti muuttamalla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia siten, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa myös lapsen ja sellaisen lapselle erityisen tärkeän henkilön välille, joka ei ole lapsen vanhempi. Edellytyksenä olisi aina, että tapaamisoikeuden vahvistamista voidaan pitää lapsen edun mukaisena. Harkinnassa olisi siten aina punnittava tapaamisoikeuden vahvistamisen kaikkia seurauksia, ja pyrittävä varmistumaan siitä, että toimenpiteen hyödyt ylittävät lapsen kannalta katsoen sen mahdolliset haitat.

7.3. Ohjeistus

Toimikunnan ehdotusten pohjalta syntyy uusia tilanteita ottolapsineuvontaan. Toimikunnan käsityksen mukaan ne tulisi huomioida uudistettaessa ohjeistusta.

7.4. Perhevapaat

Toimikunta pitää epäkohtana sitä, että samaa sukupuolta olevilla puolisoilla ei ole oikeutta perhevapaisiin ja niiden aikaisiin etuuksiin vastaavassa laajuudessa kuin eri sukupuolta olevilla puolisoilla.

Toimikunnan näkemyksen mukaan perhevapaita ja perhevapaiden ajalta maksettavia sairausvakuutuslain mukaisia etuuksia koskevaa lainsäädäntöä tulisi tarkistaa siten, että rekisteröidyssä parisuhteessa asuvat perheet olisivat samassa asemassa kuin avio- tai avoliitossa asuvat perheet.

Tämän vuoksi toimikunta ehdottaa, että sosiaali- ja terveysministeriö sekä työministeriö yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa selvittäisivät ja valmistelisivat ehdotuksen edellyttämät sairausvakuutuslain ja työsopimuslain muutokset.

8. EHDOTUSTEN VAIKUTUKSET

Perheen jokapäiväistä elämää koskeva oikeudellinen sääntely tulee olla sopuosoinnussa perheen tosiasiallisen käyttäytymisen ja elämän kanssa. Toisaalta lainsäädäntöratkaisujen on oltava koherenteja muun yksityisoikeudellisen ja sosiaali-oikeudellisen lainsäädännön kanssa.

Toimikunnan ehdottamien muutosten tärkein merkitys on oikeudenmukaisuusvaikutus. Muutokset mahdollistavat lapsen edun toteutumisen sallimalla perheen sisäisen lapseksiottamisen. Lapselle tämä merkitsee lisääntyvää psykologista, taloudellista ja juridista turvaa. Perheen sisäisen lapseksiottamisen salliminen merkitsee molempien puolisoitten vahventuvaa sitoutumista perheeseen sekä lapsen huolenpitoon ja kasvatukseen.

Kun lapsi on rekisteröityjen puolisoitten yhteinen lapsi, kohtelee lainsäädäntö lasta avioliitossa syntyneen lapsen tavoin. Tämä merkitsee sitä, että lapset ovat yhdenvertaisessa asemassa esimerkiksi elatuksen, perimyksen ja perhe-eläke-etuuksien myöntämisen suhteen.

Toteutuessaan ehdotetut muutokset ovat yksittäisen lapsen kannalta merkittäviä. Sen sijaan vaikutukset valtiontalouteen ovat vähäiset. Menojen lisäykset koskisivat välittömästi vain muutamaa kymmentä lasta. Vastaavasti syntyisi säästöjä muun muassa elatustukien maksun lakkauttamisen kautta.

Kirjallisuutta ja viitattu kirjallisuus

- Ahola, Minna. ”Ihan perhe vaan”. Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. Seta-julkaisuja 14. 2000.
- Detrick, Sharon. A Commentary on United Nations Convention on the Rights of the Child. The Hague 1999.
- Helin, Markku. Ulkomaisen avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen tunnustamisesta. Lakimies 4/2002, s. 535-554.
- Jaakkola, Risto – Sääntti, Riitta. Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174. Helsinki 2000.
- Lampela, Tiia. Sateenkaariperheen ABC-kirja. Seta-julkaisuja 13. 2000.
- Lehtonen, Jukka (toim.). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Stakes raportteja 269/2002. Saarijärvi 2002.
- Pellonpää, Matti. Euroopan ihmisoikeussopimus. Jyväskylä 2001.
- Schwanitz, Dietrich. Sivistyksen käsikirja. Jyväskylä 2003.
- Perheet ja laki. Perhetoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1992:12. Oikeusministeriö. Helsinki 1992.
- Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet. Työryhmän ehdotus. Lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1999. Oikeusministeriö. Helsinki 1999.
- Isätoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1999:1. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1999.
- Barn i homosexuella familjer. Del A. Betänkande av Kommittén om barn i homosexuella familjer. SOU 2001:10. Stockholm 2001.
- Barn i homosexuella familjer. Del B. Betänkande av Kommittén om barn i homosexuella familjer. SOU 2001:10. Stockholm 2001.
- Varma-Sampo. Toimeentuloturva. Helsinki 2003.

Täydentävä lausuma toimikunnan esitykseen koskien vieraan lapsen adoptiota ja eräitä muita seikkoja

1. Täydentävät ehdotukset

Olemme yhtä mieltä kaikesta toimikunnan ehdottamasta, mutta katsomme, että ehdotetun lisäksi rekisteröidyille pareille tulisi antaa mahdollisuus myös yhteiseen lapseksiottamiseen Suomesta sekä niistä maista, joissa rekisteröidyt parit hyväksytään ottovanhemmiksi.

Lisäksi tulisi mahdollistaa synnyttäjän puolison vanhemmuuden toteaminen rekisteröidyn parisuhteen perusteella silloin, kun lapsi syntyy parisuhteensa rekisteröineen naisparin perheeseen saatuaan alkunsa lapsettomuuslinikalla anonyymien luovuttajan sukusolujen avulla (vrt. isyys-olettama).

Yllä mainitut esitykset voidaan toteuttaa yksinkertaisilla muutoksilla lakiin rekisteröidystä parisuhteesta ja lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sekä lapsen etu että eri perhemuotojen välinen yhdenvertaisuus voitaisiin toteuttaa kokonaisvaltaisena ratkaisuna muuttamalla avioliittolakia koskemaan myös samaa sukupuolta olevia ja kohtelemalla sitten kaikkia aviopareja tasavertaisesti, niin kuin Alankomaissa on tehty.

Lisäksi on tarpeen jatkossa selvittää, miten lapsen etu toteutuu (1) niissä perheissä, joissa samaa sukupuolta olevat vanhemmat eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan. Perheen sisäisen adoption mahdollisuuden rajautuminen vain avioliittoon ja rekisteröityyn parisuhteeseen jättää samaa sukupuolta olevien rekisteröimättömään parisuhteeseen syntyvät lapset eriarvoiseen asemaan suhteessa eri sukupuolta olevien avioliittoon syntyviin lapsiin. Samoin kuin avioliitossa syntyneen lapsen isän isyys voidaan todeta isyyden tunnustamisen kautta, voisi olla tarpeen mahdollistaa isyyden tunnustamista vastaava käytäntö myös biologisen äidin samaa sukupuolta olevalle rekisteröimättömälle elämäkumppanille.

Selvitystä tarvitaan myös lapsen edun toteutumisesta (2) niissä perheissä, joissa lapsella on alusta asti useampia kuin kaksi vanhempaa (esimerkiksi kun naispari ja miespari yhdessä yhteistuumin suunnitellusti saavat lapsen). Lapselle voi muodostua kaikkiin neljään aikuiseen suhde, joka on luonteeltaan lapsen ja vanhemman välinen suhde.

Lopuksi toteamme, että laissa rekisteröidystä parisuhteesta asetettu este yhteisen sukunimen ottamiselle tulisi poistaa. Se, että nimilautakunta on todennut rekisteröidyn parisuhteen olevan riittävä syy sukunimen vaihtamiseen hakemuksesta, ei muuta tilanteen perustavanlaatuaista syrjivyyttä. Rekisteröidyn parin perheessä tulisi olla mahdollisuus yhteiseen sukunimeen samoilla ehdoilla kuin avioparin perheessä.

2. Perustelut

2.1. Vieraan lapsen adoptio

Toimikunta toteaa luvussa 6.2.1, että miltei kaikki vieraan lapsen adoptiot ovat nykyisin kansainvälisiä adoptioita ja pohtii, että adoptiolapsen siirtäminen vieraasta kulttuurista vielä samaa su-

kupuolta olevien vanhempien perheeseen saattaisi olla lapselle "ylimääräinen rasite", jolta lasta voisi olla tarpeen säästää. Ei kuitenkaan ole olemassa selvää näyttöä siitä, onko vanhempien homoseksuaalisuus adoptiolapsen kannalta suurempi rasite kuin esimerkiksi vanhempien kuuluminen etniseen tai kielivähemmistöön, tai vanhempien vammaisuus.

Lasten kehitys samaa sukupuolta olevien perheissä ei eroa lasten kehityksestä yleensä. Katsomme, että pelko adoptiolapselle koituvasta ylimääräisestä rasitteesta kertoo enemmän yhteiskunnassa elävistä ennakkoluuloista suhteessa homo- ja biseksuaalisuuteen kuin rekisteröityjen parien kyvystä toimia adoptiovanhempina. Jokaisen lapseksiottamisen yhteydessä selvitetään tapauskohtaisesti, toteutuuko lapsen etu. Tämän tulisi riittää myös rekisteröityjen parien kohdalla.

Myös vieraan adoptiolapsen kohdalla voidaan kysyä, onko lapsen edun mukaista rajata lainsäädännöllä kategorisesti joukko mahdollisesti hyviä adoptioperheitä ulos, samalla kun lukuisten lasten tiedetään elävän lastenkodeissa usein kurjissakin oloissa.

2.2. Vanhemmuusolettama

Perheen sisäisen adoption prosessi kestää muutamasta kuukaudesta vuoteen. Kun lapsi syntyy naisparin perheeseen saatuaan alkunsa luovutuslaskulla, on lapsen edun näkökulmasta ehdotonta, että synnyttävän äidin puoliso voi jäädä isyysvapaata vastaavalle vapaalle ja osallistua synnytykseen ja pienen vauvan hoivaan toisena lapsen vanhemmista. Naisen ja miehen avioliittoon syntyvän lapsen isä on niin sanotun isyysolettaman perusteella automaattisesti lapsen äidin aviomies. Samalla tavalla rekisteröityyn parisuhteeseen syntyvän lapsen vanhemmuussuhteet tulisi voida todeta automaattisesti rekisteröidyn parisuhteen perusteella. Tämä on yksiselitteistä naisparien kohdalla.

2.3. Jatkoselvityksen tarve

Toimikunnan työ rajautui alusta asti kysymykseen parisuhteensa rekisteröineiden perheissä elävien lasten asemasta ja edusta. Perhemuotojen moninaisuus laajemmin jätettiin tarkoituksella käsittelemättä. Lapsen edun tulisi kuitenkin toteutua riippumatta perhemuodosta tai vanhempien siviilisäädystä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi niiden samaa sukupuolta olevien lapsiperheitä, jotka eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan, sekä lapsiperheitä, joissa tosiasiallisina vanhempina toimii useampia kuin kaksi aikuista.

Tiia Aarnipuu
Juha Jämsä